

“Затверджую”
Директор Карпатського
біосферного заповідника
М.П. Рибак
2016 р.

**ІНФОРМАЦІЯ
З ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
ЗА 2016 РІК**

м. Рахів

2016 р.

Організація екологічної освітньо-виховної роботи

ІНФОРМАЦІЯ
З ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
за 2016 РІК

1. Організація екологічної освітньо-виховної роботи

1.1. Наявність структурного підрозділу

Еколого-освітній підрозділ створений у Карпатському біосферному заповіднику у 1997 р. Штат *відділу екологічної освітньо-виховної роботи* складає 6,5 одиниць.

Музей екології гір та історії природокористування (далі – Музей екології гір або Музей) також виступає підрозділом, до основних завдань якого входить впровадження екологічної освітньо-виховної роботи. З 2011 р. на базі Музею створено окремий структурний підрозділ (сектор зі штатом 4 одиниці), що дозволило більш системно організувати його діяльність та акцентувати увагу на активній просвітницькій ролі музейного осередку.

Структура відділу екологічної освітньо-виховної роботи:

Начальник відділу – 1

Завідувач еколого-освітнім центром «Центр Європи» – 1

Екскурсовод – 1

Провідний фахівець – 3

Завідувач бібліотекою – 0,5

Структура Музею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах:

Провідний фахівець – завідувач музею – 1

Фахівець – 2

Прибиральник службових приміщень – 1

У 2016 році зі штату відділу екологічної освітньо-виховної роботи виведено редакцію журналу «Зелені Карпати». Вона увійшла до новоствореного підрозділу – редакційно-видавничого відділу наукових та науково-популярних видань. Відділ організовує видання періодики заповідника – Всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати», регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника», а також заснованого у 2015-16 рр. наукового збірника «Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України». Штат нового підрозділу 5,5 одиниць:

Начальник відділу – 1

Головний редактор журналу «Зелені Карпати» - 1

Заступник головного редактора – 1

Відповідальний секретар журналу «Зелені Карпати» - 1

Відповідальний секретар наукового щорічника «Природа Карпат» - 1

Провідний редактор – 1

Редактор I категорії газети «Вісник КБЗ» - 0,5.

1.2. Наявність постійних форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування

Мережу еколого-освітніх центрів Карпатського біосферного заповідника формують Музей екології гір, «Центр Європи» та «Музей нарцису».

Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах (Музей екології гір, Музей) діє як еколого-освітній та рекреаційний центр. Його експозиція включає два розділи – «Природа Карпат» та «Природокористування в Українських Карпатах», в межах яких створено 8 великоформатних діорам, ціла низка міні-діорам, об'ємних макетів, художніх панно тощо. Експозицію доповнюють багаті геологічні, палеонтологічні, колекції, фауністичні експонати, предмети побуту, сільсько- та лісогосподарський реманент, знаряддя праці, взірці одягу українських горян та ін. Загалом на обліку стоїть 403 експонати. У грудні колекція поповнилась двома артефактами: 100-річним скляним бутлем господарсько-побутового призначення (с. Видричка) і дерев'яним товкачем (с. Костилівка).

З метою залучення відвідувачів, у січні здійснили розсилку інформації про роботу Музею на сайти екологічного спрямування, туристичних агентств, готелів, санаторіїв, фірм. Інформацію про графік роботи Музею, з описом залів та експозицій отримали 210 адресатів. Така інформація дала змогу включити Музей в екскурсійні програми та збільшити кількість екскурсантів.

В кінці 2015 року та на початку 2016 року працівниками Музею екології гір разом із відділом екологічної освітньо-виховної роботи проведено низку майстер-класів з виготовлення новорічних віночків, що проводились у відеозалі Музею. В них взяли участь понад 70 чол. Мета акції – пропаганда збереження новорічних ялинок, запобігання масового вирубування лісів. Для виготовлення віночків використовуються нижні гілки старих смерек, які з віком дерево втрачає. Для декору обрали насамперед природні матеріали – шишки різних хвойних порід, жолуді, плоди їстівного та кінського каштану, платану та інш., для роботи – ножиці, картон (для основи), нитки, кольоровий папір, декоративні елементи, ялинкові іграшки.

5 січня, напередодні Різдва, у приміщенні Рахівської районної бібліотеки для школярів Рахова працівники відділу екологічної освітньо-виховної роботи та працівники Музею екології гір організували «Різдвяну майстерню». У виготовленні віночків окрім школярів взяли участь і працівники Рахівської районної бібліотеки. У заході взяли участь 25 людей.

З метою виховання ціннісного ставлення до біорізноманіття, проведення широкої просвітницької роботи та практичних дій з охорони та збереження орнітофауни працівники Музею екології гір вже сьомий рік поспіль проводять екологічну акцію «Годівничка». Цього року акція пройшла під гаслом «Свято зимуючих птахів» проводилась у ЗОШ І-ІІІ ст. №2 м. Рахів, серед учнів 5-6-их класів. Учні 6-б класу підготували сценку про птахів: як вони зимують у наших краях, з якими труднощами стикаються взимку і як ми, люди, можемо допомогти їм. Сценарій свята склали, провели репетиції і підготовку свята займались працівники Музею. Понад 40 школярів взяли участь у майстер-класі з виготовлення годівничок з вторинних матеріалів (пластикові пляшки, пакети з-під соків, картонні упаковки з-під круп та інше). Виготовлені дитячими

руками годівнички зайняли своє місце на шкільному подвір'ї, щоб діти могли підгодовувати птахів.

З метою виховання ціннісного ставлення молодого покоління до навколишнього природного середовища та привернення уваги до проблем сміття та сміттєзвалищ в Україні 8-9 лютого проведені уроки-лекції на тему «Проблеми сміттєзвалищ в Україні». Екологічні уроки відбулися в Лугівській ЗОШ I-III ст. для учнів 8 класів. Працівниками підготовлено інформацію про накопичення сміття в населених пунктах, проблему їх утилізації, а також про шкоду яку воно завдає навколишньому природному середовищу. Крім того було вивчено можливості зменшення накопичення сміття, принципи його розділення та озвучено пункти збору, наприклад батарейок, в Рахові та Рахівському районі. Лекції завершувались блоком цікавої інформації про те, як в розвинених країнах сміття пускають у вторинну переробку та використовують на благо людства, тим самим зменшуючи негативний вплив відходів на природу.

Щороку, в рамках акції «Первоцвіт» працівники заповідника проводять низку освітніх та виховних заходів зі школярами Рахівщини. Так, цього року першим етапом стало проведення майстер-класів із виготовлення первоцвітів. Квіти ручної роботи можуть гідно замінити живі букети! Це основна ідея, яку популяризують екопросвітники поміж школярів. Працівники Музею підготувала сценарій акції, костюми, флаєри та інші атрибути для проведення заходу та провела репетиції з учнями. Цього року головними дійовими особами акції стали учні 4-А класу ЗОШ I-III ст. №2 м. Рахова. Вірші, пісні, сценки та заклики малечі привернули увагу багатьох перехожих. На акцію було запрошено також учні інших рахівських шкіл. Цього року акцію відвідали працівники заповідника, серед яких були присутні директор Карпатського біосферного заповідника М. П. Рибак та заступник директора Ф. Д. Гамор, який взяв заключне слово і закликав усіх присутніх берегти природу і бути справжніми людьми та патріотами своєї держави. Працівники заповідника допомогли школярам підготувати флаєри із зображенням ранньоквітучих видів та закликами «Купив підсніжник – став браконьєром», «Не зривайте нас люди, бо нас більше не буде!». Під час еко-демонстрації діти поширювали їх між перехожими.

12 березня працівники Музею екології гір долучились до проведення екологічної акції «Чистий Рахів», що проводився в м. Рахов з ініціативи Рахівської міської ради. В цей день було очищено близько двох кілометрів берегів річки Тиси та зібрано 2 тони сміття.

19 березня на центральні площі міста зібралися рахів'яни, щоб продемонструвати свою солідарність із світом та взяти участь у акції «Година Землі». О 20.30 за місцевим часом в різних куточках Земної кулі люди, яким небайдужа доля планети і наслідки глобальних кліматичних змін, відключили світло на одну годину. Саме зміни клімату виступали основним акцентом уваги при організації «затемнення» Рахова. Українське представництво Фонду відзначило Рахів серед учасників «Години Землі 2016» і надали промо-матеріали: плакати, стікери.

Організаторами локального відзначення Всесвітньої екологічної акції виступили Карпатський біосферний заповідник (Музей екології гір та відділ екологічної освітньо-виховної роботи) і Рахівська міська рада. Учасників і глядачів привітали керівники установ – міський голова Медвідь В.В. та заступник директора заповідника, професор Гамор Ф.Д. Цьогорічна «Години Землі» в Рахові мала низку особливостей. Зокрема, на звернення організаторів Рахівські електромережі відключили світло на центральній площі і частині вулиці Миру. Міська рада виділила і виготовила білл-борд, який повідомляв рахів'ян про місце і час проведення акції. Вперше до акції долучилися місцеві підприємці – ресторан «Європа» і кафе-бар «Веранда». Власники закладу радо погодились вимкнути світло на одну годину. Натомість на столах запалили свічки, які створили романтичну атмосферу.

16 квітня колектив Музею долучився до щорічного суботника приуроченого до Дня довкілля. Разом із працівниками заповідника прибирали берега річки Тиси. В цей день було очищено близько чотирьох кілометрів берегів річки Тиси та зібрано 4 тони сміття.

17 квітня відбулась акція «Посади дерево», приурочена до відзначення «Дня довкілля». Фахівець Музею разом із учнями Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №2 висаджувала дерева на території школи. Всього було посаджено дев'ять саджанців: три будлеї Давида, чотири туї західної, дві ялини європейської. Результати акції було висвітлено в інтернет-виданнях.

Профорієнтаційна робота з учнями – один із головних аспектів виховної роботи, спрямованої на підготовку учнів до свідомого вибору професії. Цього року на зустріч із учнями Рахівських шкіл з профорієнтації, яку організували працівники Рахівської районної бібліотеки, було запрошено представників різних професій, в тому числі і працівників Музею екології гір для представлення професії екскурсовода. Перед учнями виступили представники професії журналіста, вчителя, військового, рятувальника, екскурсовода та ін. Для свого виступу фахівець Музею підготувала медіа-презентацію «Професія екскурсовода», в якій висвітлила галузі застосування професії, необхідні знання та навички, а також розповіла учням про привабливість цієї професії та її перспективність, особливо в нашому регіоні, де активно розвивається туризм та рекреація.

На відзначення Всесвітнього дня Музеїв, щорічно 18 травня, у Музеї екології гір проводиться день відкритих дверей. В цей час відвідування Музею безкоштовне.

5 червня на відзначення Всесвітнього дня охорони навколишнього природного середовища Музей відкрив свої двері для вільного відвідування. В цей день екскурсії для відвідувачів Музею проводили учні 8 класів ЗОШ І-ІІ ст. № 2 м. Рахів. Фахівцем Музею розроблено тексти екскурсії для юних екскурсоводів, проведено репетиції та підготовку учнів до проведення екскурсій. Загалом в цей день Музей відвідало 52 екскурсанти, в тому числі студенти з Сумського педагогічного університету, а також туристи з Києва, Збаража, Рахова.

Протягом травня-червня в межах шкільних практик Музей активно відвідували учні шкіл м. Рахова та Рахівського району. Фахівці Музею брали активну участь у проведенні тематичних днів: «День води», «День птахів», «День ентомолога», «День лісу».

У липні Музей екології гір приймав студентські групи. Так, низку екскурсій прослухали студенти вищих навчальних закладів, що проходили практику на базі Карпатського біосферного заповідника: Києво-Могилянської академії (факультет біології, екології), Ужгородського державного університету (факультет географії), Угорського інституту (м. Берегово), Ужгородського торговельно-економічного інституту (факультет туризму), Тернопільський педагогічний університет ім. Галана (географічний факультет).

У першій половині липня проведено косметичний ремонт приміщень, що знаходяться на цокольному поверсі, сходах та третьому поверсі Музею.

У вересні на відзначення Днів Європейської спадщини у Музеї екології гір проведено Дні відкритих дверей. В цей час Музей відвідали 38 чоловік, в тому числі і гості з Білорусі та Німеччини.

На початку жовтня з метою залучення більшої кількості відвідувачів за допомогою додаткової реклами, виготовлено та встановлено банер (2*4) із рекламою Музею та розміщено його на білборді при в'їзді в м. Рахів.

На початку цього ж місяця, з метою безперебійної роботи Музею під час форс-мажорних обставин (вимкнення електроенергії) було закуплено і встановлено 10 ламп аварійного освітлення. Того ж місяця, фахівці займалися підготовкою документації по закупівлі кормів для риб, компресорів для акваріумів акватераріумного комплексу на електронних торгах.

На початку листопада завершилися додаткові роботи з облаштування виставкового залу та реконструкції експозиції «Праліси Карпат» у залі «Лісові екосистеми».

Провідний фахівець Музею взяв участь в культурному заході «Видатні особистості румунської культури Закарпаття», який проходив 26 листопада 2016 року в приміщенні комплексу "Diana", смт. Солотвино.

Під час заходу були проведені наступні події:

Міжнародний Симпозіум «Великі особистості Закарпаття, Україна», відкриття виставки «Особистості румунської культури Закарпаття», презентація книги «Видатні особистості румунської культури Закарпаття».

Проект фінансований Міністерством Закордонних Справ – Відділ Політики по зв'язках з румунами за кордоном в період з 1.04.2016 року – 30.11.2016 року.

Шостий рік поспіль працівники Музею екології гір тісно співпрацюють із Закарпатським обласним краєзнавчим музеєм імені Тиводара Легоцького, м. Ужгород. Оскільки Музей екології гір внесений до єдиного реєстру Музеїв Закарпаття, щороку надається інформація про діяльність Музею за рік до установи-куратора – Закарпатського краєзнавчого музею. На основі цієї інформації готуються публікації для поширення в різних друкованих виданнях.

Так, в 2016 році діяльність Музею висвітлено на сторінках книг «Туристична енциклопедія Закарпаття» та «Подорож музеями Закарпаття».

Інформація про діяльність та експозиції Музею екології гір, у 2016 році найбільше висвітлена в інтернет-виданнях: туристичний портал «Закарпаттячко», інформаційний портал «Igotoworldcom», інформаційний портал «LiveJournal», інформаційний портал «Rakhiv news», готельний комплекс «Петрівська слобода», Закарпатський туристичний інформаційний портал, Турмир, Відкрите Закарпаття та ще на 175 сайтах.

Впродовж року працівниками Музею екології гір проведено 12 екологічних уроків для школярів ЗОШ м. Рахів, опубліковано 8 статей у ЗМІ. Про діяльність Музею відзнято 6 відеосюжетів, які демонструвалися на обласних та національних телеканалах.

Протягом року постійно велась робота по дотриманню санітарно-гігієнічних норм, умов пожежної безпеки та безпеки праці у Музеї екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах.

Облік екскурсантів ведеться за «Журналом реєстрації відвідувань Музею екології гір». Оплата послуг відбувається через касовий апарат. Регулярно ведеться облік фінансових надходжень, звітність подається у встановленому порядку.

Ознайомитись із експозиціями Музею змогли відвідувачі із багатьох країн світу: США, Австралії, Португалії, Мексики, Чехії, Румунії, Угорщини, Росії та інших країн.

За 11 місяців 2016 року Музей екології гір відвідало 3831 чол. і 64573 грн. надійшло від реалізації квитків під час відвідування та 1080 грн. від фотографування весільних церемоній.

Еколого-освітній центр «Центр Європи» (ЕОЦ «Центр Європи») функціонує з червня 2010 р. Організацією роботи центра займаються два працівники відділу пропаганди та екоосвіти – завідувач та екскурсовод. До основних завдань, поставлених перед еколого-освітнім центром (ЕОЦ), належать: прийом туристів та проведення екскурсій в центрі; виконання функцій туристично-інформаційного центру європейського зразка; здійснення активної еколого-освітньої діяльності (організація і проведення екологічних акцій і просвітницьких заходів як на базі центру, так і на базі загальноосвітніх та дошкільних закладів).

Інформаційне поле «Центр Європи» складається з чотирьох блоків – Природно-заповідний фонд України (більша частина присвячена Карпатському біосферному заповіднику), Закарпатська Гуцульщина, Закарпаття та Україна в Європейській спільноті. Також висвітлюється інформація про встановлення пам'ятного кам'яного знаку, що позначає географічний центр Європи. Художнє оформлення центру витримано в гуцульському стилі: дерев'яні вироби, вишивки та скляні вітражі. Експонатура доволі різноманітна: поруч із інформаційними модулями представлені колекції гуцульського посуду, вишивки, різьблених виробів та міні-діорама «Світ тварин Закарпаття».

Додаткові засоби – відеотехніка, столи для проведення занять, майстер-класів тощо.

Впродовж року працівниками еколого-освітнього центру організовано низку заходів. У роботі з дитячою фокус-групою зроблено акцент на молодших школярах та вихованцях дитячих садочків. Для цієї вікової групи основними формами роботи обрано творчі заняття. Так, працівниками центра в дитячих садочках с. Костилівки та м. Рахова проведено майстер-класи в рамках акцій «Різдвяна майстерня», «Великодня писанка», «Первоцвіт», Міжнародний день біорізноманіття та Всесвітній день тварин. Загалом для дошкільнят проведено 9 майстер-класів з використанням різних технік і матеріалів. Всім творчим заняттям передувала тематична розповідь. Для молодших школярів загальноосвітніх шкіл м. Рахова, сіл Ділове та Костилівка проводилися аналогічні акції і майстер-класи (загалом 11).

Працівники ЕОЦ «Центр Європи» беруть участь в організації і проведенні всіх природоохоронних акцій та еколого-просвітницьких заходів. Однак, окремі з них виступають для персоналу центру основними. Зокрема, такими акціями, які організовують працівники щорічно, є «Різдвяні відвідини», «Великодня писанка», гра-квест до Всесвітнього дня Землі і Дні європейської спадщини. «Різдвяні відвідини» проводилися 1 – 6 січня. Акція була спрямована на школярів Рахівщини та юних гостей краю, які відпочивали в Карпатах. Для залучення відвідувачів екскурсії для учнівської молоді проводилися безкоштовно. Це дало змогу гостям візит-центру дізнатися чимало цікавого про наш край. До акції долучилися не тільки школярі з Рахівщини, а також з інших областей України. Протягом шести днів еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 215 школярів.

«Великодня писанка» проходить напередодні найбільшого християнського свята – Великодня – і має за мету підтримку і популяризацію стародавніх народних традицій. Цього року майстер-класи з виготовлення писанок з використанням природних матеріалів проведено 20 квітня для 27 школярів, що завітали до географічного центру Європи з Мукачівщини.

У березні на території еколого-освітнього центру «Центр Європи» та біля пам'ятного знаку що символізує центр Європи відбувся суботник. В ньому взяли участь усі працівники візит-центру.

24 та 25 вересня в еколого-освітньому центрі проходили Дні відкритих дверей, на відзначення пан-європейської акції Дні Європейської спадщини. Для проведення екскурсій було залучено учнів 9-х класів Рахівської загальноосвітньої школи I-III ст. №1. Юні екскурсоводи проходили спеціальний курс підготовки під керівництвом педагога Катеринюк О.М., завідувача та екскурсовода і показали високий рівень знань. Цікаві змістовні екскурсії доповнював колоритний гуцульський одяг школярів. Зустріч з відвідувачами розпочиналась з інформації про Дні європейської спадщини, об'єкти Всесвітньої спадщини на території Закарпаття. Особливий акцент робився на тому, що Рахівщина – єдиний район в Україні, де представлено два міжнародні (транскордонні) об'єкти надбання людства – букові праліси, які входять до складу українсько-словацько-німецького об'єкту «Букові праліси Карпат та

давні букові ліси Німеччини», та церква Вознесіння Господнього (Струківська) у сел. Ясіня, включена до українсько-польського об'єкта культурної спадщини «Дерев'яні Церкви Карпатського регіону України і Польщі». В ці дні еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 417 відвідувачів. Серед них 185 школярів, а також 232 туристи з різних куточків України та із-за кордону.

За підсумками конкурсу екоплакатів «Зроби свій внесок – врятуй Планету», що проводився серед школярів Рахівщини в рамках Всесвітньої акції «Година Землі», з 21 березня по 11 квітня найкращі роботи сформували виставку в приміщенні еколого-освітнього центру.

22 квітня на відзначення Міжнародного дня Землі, у міському парку «Буркут» відбулися змагання шкільних команд міста у формі гри-квест «Земля – наш дім».

18 травня та 5 червня було проведено Дні відкритих дверей, приурочені до Всесвітнього дня музеїв і Всесвітнього дня охорони навколишнього природного середовища. Під час цих двох заходів еколого-освітній центр відвідали 246 туристів.

Напередодні професійного свята День працівника природно-заповідної справи та народного свята Івана Купала (6 липня) в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» проведено майстер-клас «Ліки навколо нас». Запрошені школярі 6-7 класів Діловецької ЗОШ I-III ступенів. Працівники візит-центру навчали дитячу туристичну групу виготовленню мішечків з ароматними карпатськими лікарськими рослинами. А також розповіли учням про цілющі властивості, місця зростання цих рослин та заходи охорони.

Участь працівників ЕОЦ «Центр Європи» в інших акціях і заходах, спрямованих на учнівську молодь та туристів, висвітлена у р. 2 Інформації по екологічну освітньо-виховну роботу Карпатського біосферного заповідника.

Протягом року постійно велась робота, спрямована на дотримання санітарно-гігієнічних норм, умов пожежної безпеки та безпеки праці в еколого-освітньому центрі «Центр Європи».

Єдина в Україні «Книга почесних гостей географічного Центру Європи» дає можливість всім бажаючим зареєструватися в ній та отримати пам'ятне Свідоцтво на згадку про відвідування географічного центру Європи. Протягом одинадцяти місяців в ній зареєструвалося 474 відвідувачі з різних куточків України та із-за кордону.

Протягом року працівниками ЕОЦ «Центр Європи» було видано 6 публікацій у районній газеті «Зоря Рахівщини».

Під час промоційних акцій («Різдвяна акція», День європейської спадщини) та Днів відкритих дверей вдалося залучити 878 туристів, у т.ч. на безоплатній основі еколого-освітній «Центр Європи» відвідало 512 школярів.

За одинадцять місяців звітного року еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 2263 відвідувач, з них: школярі – 862, дорослі – 1322, студенти – 79, безкоштовно – 1117.

Сезонна динаміка відвідувань виражалася наступним чином:

Січень: школярі – 222, дорослі – 93, студенти - 2 разом –317.
Безкоштовно – 218.

Лютий: школярі – 4, дорослі – 42, студенти – 2, разом – 48. Безкоштовно – 5.

Березень: школярі – 8, дорослі – 122, студенти – 0, разом – 130.
Безкоштовно – 65.

Квітень: школярі – 47, дорослі – 19, студенти – 0, разом – 66.
Безкоштовно – 38.

Травень: школярі – 76, дорослі –96, студенти – 7, разом – 179.
Безкоштовно – 121.

Червень: школярі – 128, дорослі – 145, студенти – 19, разом – 292.
Безкоштовно – 170.

Липень: школярі – 61, дорослі – 213, студенти – 3, разом – 277.
Безкоштовно – 35.

Серпень: школярі – 106, дорослі – 218, студенти – 15, разом – 339.
Безкоштовно – 11.

Вересень: школярі – 193, дорослі – 290, студенти – 31, разом – 514.
Безкоштовно – 426.

Жовтень: школярі – 10, дорослі – 68, разом – 78. Безкоштовно – 25.

Листопад: школярі – 7, дорослі – 16, разом – 23. Безкоштовно – 3.

З початку року в еколого-освітньому центрі було проведено 7 інформаційних та 416 оглядових екскурсій для 1146 відвідувачів.

Іноземні туристи не склали основу відвідувань:

Назва країни	Кількість	% від загальної кількості відвідувачів
Німеччина	17	1,5
Чехія	8	0,7
Білорусія	8	0,7
Великобританія	6	0,53
Швеція	4	0,34
Молдова	4	0,34
Австрія	3	0,26
Америка	2	0,17
Фінляндія	2	0,17
Латвія	2	0,17
Інші	6	0,53

Еколого-освітній центр «Музей нарцису» знаходиться на вході в масив «Долина нарцисів», його діяльність суттєвою мірою прив'язана до періоду цвітіння Долини нарцисів. Експозиційна площа складає близько 112 м². До послуг відвідувачів облаштований відеозал на 50 місць. Художнє оформлення доволі просте, витримане у лаконічному стилі. Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди і вітрини. Масштабне фото-панно з видом Долини нарцисів у пік цвітіння приваблює відвідувачів і стає об'єктом для

фотографування на згадку. Тематичним полем еколого-освітнього центра є біорізноманіття, історія досліджень та охорона Долини нарцисів; біологія та екологія виду нарцису вузьколистого.

Освітня діяльність еколого-освітнього центра «Музей нарцису» є вкрай важливою, адже це єдина екопросвітницька структура в межах Хустського району, яка працює над формуванням іміджу Карпатського біосферного заповідника. «Музей нарцису» не має штатної одиниці – фахівця-екопросвітника. Еколого-освітню діяльність тут здійснюють технік-лаборант та начальник відділення. Роботу з учнівською молоддю та дошкільнятами виконує технік-лаборант. Впродовж року колективом відділення проведено низку просвітницьких заходів у загальноосвітніх школах, що знаходяться у прилеглих селах та м. Хуст, зокрема: бл.10 лекцій, конкурс малюнків серед молодших школярів «Нарцисова пісня весни», низку майстер-класів та творчих занять, екологічний десант на відзначення Дня довкілля.

26 лютого, на базі еколого-освітнього центру «Музей нарцису», для школярів Кіреської ЗОШ було проведено конкурс малюнків на тему: «Збережемо первоцвіти». В заході взяло участь 28 школярів.

2 березня на базі Кіреської ЗОШ проведено лекцію на тему: «Збереження ранньоквітучих видів рослин».

5 червня проведено День відкритих дверей у «Музеї нарцису» до Всесвітнього дня охорони навколишнього природного середовища, цього дня візит-центр відвідали школярі 5-7 класів Пушкінської ЗОШ I-III ступенів Виноградівського району.

18 жовтня на базі еколого-освітнього центру «Музей нарцису» з учнями молодших класів Кіреській ЗОШ I ступеня проведено майстер клас з виготовлення осінніх композицій. Захід присвячений Дню осені.

9 грудня на базі Кіреської ЗОШ проведено майстер-клас з виготовлення новорічних композицій та різноманітних аплікацій на тему : «Ялинка – краса Карпат». Мета акції – пропаганда збереження ялинових насаджень шляхом поширення ідеї виготовлення новорічних та різдвяних композицій. В заході взяло участь понад 30 школярів.

Інформаційно-туристичний центр «Високогір'я Карпат» розташований біля підніжжя г. Говерли (ур. Перемичка). На його базі функціонує рекреаційний притулок на 29 місць. Тут є місце для наметів, водогін, туалети та сміттєзбірники. Це створило сприятливі умови для розміщення пішохідних мандрівників, а також для проведення екологічних таборів.

Площа приміщення інформаційно-туристичного центра, що зайнята експозицією, складає 146,21 м². Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди в оригінальному художньому обрамленні з природних матеріалів. Тематичне спрямування продиктовано місцем розташування центра і фокусується на природних і культурних цінностях найвисокогірнішої частини України – Чорногірського хребта Українських Карпат та Гуцульщини. Центр функціонує з 2011 р.

Інформаційно-туристичні центри «Карпатська форель» (S – бл. 110 м²) та «Кевелів» (S – 58,2 м²) – найменші інформаційні осередки Карпатського

біосферного заповідника. ІТЦ «Кевелів» цього року неодноразово приймав важливі делегації, у т.ч. місію Банку реконструкції та розвитку Німеччини. Цьому сприяє також наявність конференційної кімнати на 30 місць, обладнаної медіа-проектором та відеотехнікою. Один експозиційний зал складається з двох інформаційних рівнів висвітлює природні багатства найвищих хребтів Українських Карпат – Черногори і Свидівця. При цьому інформація подана переважно художніми засобами – панно та художніми стендами, що змушує персонал відділення значну частину інформації подавати в усній формі. Мабуть саме це зумовило характер проведення екоосвітніх заходів на базі ІТЦ – тематичні екскурсії, розповіді, тощо. Центр відкритий у 2011 р.

Інформаційно-туристичний центр «Карпатська форель» розташований на території демонстраційного форелевого господарства (Трибушанське природоохоронне науково-дослідне відділення), функціонує з січня 2012 р. Його тематичне спрямування полягає у висвітленні багатства іхтіофауни Українських Карпат та проблемах охорони водних ресурсів краю. Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди. Художнє оформлення лаконічне, але витримане в гуцульському стилі і виконане з використанням виключно природних матеріалів. Відвідується переважно у комплексі з екскурсією на демонстраційне форелеве господарство. Вартість відвідування входить до плати за вхідний квиток до форелевого господарства. Нерідко «Карпатська форель» відвідується в комплексі з екскурсією в географічний центр Європи.

У 2016 р. ІТЦ «Карпатська форель» відвідувався вкрай слабо. У літній період – основний для туристичних відвідувань – форелеве господарство було закрито на карантин у зв'язку із хворобою форелі і проведенням профілактичних робіт.

Інформаційно-туристичний центр «Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО». Експозиція сформована на площі 65,12 м². Тематичне спрямування – букові праліси: збереження, цінності, біорізноманіття та ін. Художнє оформлення вирізняється стилем, притаманним карпатським етносам, які проживають в долині р. Тиса. Використані природні матеріали, в ніші з дерев'яним обрамленням органічно вписані фотопанорами заліснених хребтів Красної. Основний вид експонатури – стенди, фотопанно. Особливо цікавим в художньому відношенні є відеозал, оформлення якого створює ілюзію перебування в гущавині букового пралісу. Такого ефекту досягнуто завдяки специфічному оформленню – стіни і стеля в суцільну вкриті широкоформатними банерами з різними типами букового пралісу Угольсько-Широколужанського масиву.

Інформаційно-туристичні центри Карпатського біосферного заповідника зорієнтовані на прийом відвідувачів, значно меншою мірою – впровадження активної еколого-освітньої діяльності. Це пов'язано із відсутністю кваліфікованого персоналу у відділеннях, сезонністю відвідування (переважно у комплексі з мандрівками екотуристичними маршрутами або відвідуванням інших туристичних атракцій, розташованих поблизу) та іншими чинниками.

Відвідування інформаційно-туристичних центрів впродовж 2016 року.

Інформаційно-туристичні центри	Кількість відвідувачів, чол.
«Карпатська форель»	22
«Кевелів»	117
«Високогір'я Карпат»	572
«Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО»	139
Усього відвідувань ІТЦ	850

Діяльність бібліотек і наукових архівів

У звітному році бібліотечний фонд поповнився на 50 примірників українських видань та 30 іноземних. Всі надходження подаровані, поповнення бібліотечного фонду за рахунок закупівлі фахової літератури не проводилось.

Протягом року надходили періодичні видання, зокрема:

- газети (для кожного структурного підрозділу установи): “Зоря Рахівщини”, “Новини Закарпаття”, “Урядовий кур’єр”, “Голос України”;
- фахові бухгалтерські та кадрові видання “Праця і зарплата”, «Пенсійний кур’єр», журнали: «Баланс бюджет», комплект «Бюджетна бухгалтерія» + «Оплата праці», «Казна України», «Кадровик 01»;
- видання з охорони праці: «Безпека праці на виробництві», «Довідник спеціаліста з охорони праці»;
- фахові наукові: «Український ботанічний журнал», «Вісник зоології»;
- інші: «Лісовий і мисливський журнал», «Нескучный сад», «Сільський вісник».

Більшість періодики надходило до бібліотеки, що розташована на центральній садибі заповідника, однак було організовано також надходження районної преси до природоохоронних науково-дослідних відділень.

Фото- та відеотеки

Фототека впродовж року поповнилася щонайменше на 5 тис. фото типових та рідкісних видів флори та фауни заповідника, пейзажних зйомок масивів й основних подій, що відбувалися на центральній садибі та у відділеннях. Багата фототека дає можливість ілюструвати публікації в друкованих та електронних ЗМІ, соціальних мережах, власні видання – періодичні, інформаційні та рекламні тощо. Зокрема, повністю забезпечено фотоілюстрації для Всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати», регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника», наукового щорічника Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України «Природа Карпат». Надано фотоілюстрації для випуску гуцульського історико-культурного часопису «Гражда», що виданий до XXIII Міжнародного гуцульського фестивалю, який цього року проходив у Рахові.

Також відділом пропаганди була забезпечена участь Карпатського біосферного заповідника у фотоконкурсах та фотовиставках.

Вже чотири роки поспіль провідний фахівець відділу пропаганди, фотограф, бере участь у міжнародному конкурсі «*Concours de photos des arbres vieux*» (Друзі старих дерев), результатом якого є розміщення фото переможців

на великоформатному календарі (організатор – громадська організація Франції). У 2016 р. фото провідного фахівця відділу екологічної освітньо-виховної роботи Василя Зелінського «Букове золото» було подано на фотоконкурс програми ООН. Роботи переможців конкурсу були представлені Програмою ООН по навколишньому середовищу на Всесвітньому форумі по ландшафтам, а також у листопаді ц.р. на COP22 в Маракеші, Марокко.

Аналогічний фотоконкурс для видання календаря з карпатськими краєвидами проводило басейнове управління р. Тиса в Закарпатській області – з пейзажними зйомками водотоків Закарпаття.

Для створення просвітницьких матеріалів щодо водно-болотних угідь надавалися фото потенційних рамсарських об'єктів заповідника, видів флори та фауни, освітніх та рекреаційних заходів.

Фототека дозволила повноцінно ілюструвати публікації на сайті установи, у мережі «Фейсбук», друкованих виданнях та інтернет-ресурсах.

Діяльність установи ПЗФ щодо створення мережі обладнаних екскурсійних маршрутів та еколого-освітніх стежок

На території Карпатського біосферного заповідника розроблена розгалужена мережа з 18 екотуристичних маршрутів, у т.ч. 1 в Хустському районі (Долина нарцисів), 4 – в Тячівському (Угольсько-Широколужанський масив) та 13 – в межах масивів на території Рахівщини. На базі трьох маршрутів функціонують екологічні стежки – «Долина нарцисів», «Чорногірськими пралісами на Говерлу» та «До Соколиного берда». Однак, стежки потребують додаткового інформаційного оформлення. У травні в Долині нарцисів оформлено екологічну стежку: встановлено 2 інтерактивні макети «Хто ховається в траві?» і «Літаючі квіти», 3 інформаційні стенди «Квітка поезій і легенд», «Навіщо гідрологічний шлюз Долині нарцисів?», «Кіреші – вірний сателіт Хустського замку», проведено заміну художньо-інформаційного панно. З метою збільшення можливостей для пам'ятного фотографування туристів виготовлено 2 фото-банери, один з них розміщений на будівлі еколого-освітнього центру «Музей нарцису», другий – на першому оглядовому майданчику. Під час цвітіння Долини нарцисів організовано системне проведення тематичних екскурсій екологічною стежкою. Загалом масив під час цвітіння відвідало 17862 осіб.

Працівниками відділу рекреації, зв'язків з громадськістю та міжнародної співпраці спільно з Угольським ПНД відділенням було розроблено та промарковано 1,5 кілометри маршрутного шляху, відновлено 2 місця для відпочинку, встановлено та відремонтовано інформаційних знаків і табличок в кількості 4 штук, на 4 джерелах проведена робота з благоустрою.

Разом з працівниками Кісєв'янського ПНДВ провели обстеження маршруту «На соколине бердо» в урочищі «Кузій» для визначення пошкодженої (застарілої) інфраструктури. Після чого було встановлено інформаційних знаків, табличок в кількості 4 штук, відновлено 1 місце для відпочинку, на 3 джерелах проведена робота з благоустрою, встановлено перехідних містків 1.

З метою вивчення новоприєднаних територій з точки зору розвитку велота кінного туризму спільно з працівниками Рахів-Берлибаського ПНДВ було проведено обстеження маршруту від ур. Буркут м. Рахів до центральної садиби Карпатсько біосферного заповідника. А також провели обстеження туристичного маршруту протяжністю 3 км. від ур. Підділ через ур. Блемея до вул. Красне Плесо.

Маршрути заповідника в останні роки використовуються для спортивних змагань, марафонів. Зокрема, третій рік поспіль у День Незалежності на території Кісвянського ПНДВ відбувається вело марафон «Стежками опришків». Працівники відділу рекреації, зв'язків з громадськістю та міжнародної співпраці надавали інформаційну підтримку для Chornohora Sky Marathon, швидкісного забігу на Говерлу «GoverlaRace».

У звітному році було детально описано екотуристичний маршрут «с. Ділове – г. Піп Іван Мармороський» та підготовлено відповідну інформацію з підбіркою фото і картою для розміщення на сайті установи.

1.3. Наявність тимчасових форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування

Карпатським біосферним заповідником встановлені два біллборди на території Кевелівського та Кісвянського ПНДВ (Рахівський район), спільно з Костилівською сільською радою на суміжних землях встановлено 2 біллборди. Один з них, на виїзді з м. Рахів біля Музею екології гір, цього року поновлено. На ньому розміщено рекламу Музею.

На входах (в'їздах) в масиви встановлені комплексні інформаційні щити. Для стандартизації всіх інформаційних щитів установи, створення єдиного стилю інформаційного наповнення створені спеціальні ескізи, згідно з якими виготовляються несучі конструкції. При підготовці та виготовленні інформаційних стендів використовують усталені шрифти і кольори. В залежності від відвідуваності масивів встановлюються комплекти з 6 або 4 одиниць, на яких розміщується інформація українською та англійською мовами. Впродовж звітнього року виготовлений комплект з 6 щитів для Кевелівського ПНДВ. В рамках відзначення Дня працівника природно-заповідної справи виготовлено 2 тематичні банери – для розміщення у конференц-залі під час щорічних святкувань і для зовнішньої реклами.

1.4. Наявність плану заходів з екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

План створюється щорічно, затверджується керівником установи. Плани заходів (т.зв. цільове планування роботи) створюються для окремих, найбільш масштабних, акцій – «Година Землі», Всесвітній день захисту навколишнього природного середовища, День працівника природно-заповідної справи, Дні європейської спадщини та ін.

2. Методична, організаційна та практична екологічна освітньо-виховна робота

2.1. Організація та участь у масових екологічних освітньо-виховних заходах

Масові екологічні освітньо-виховні заходи в Карпатському біосферному заповіднику відбуваються на центральній садибі, а також на базі еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів. Робота з учнівською молоддю проводиться також в школах. Заходи зі студентством нерідко проходять в масивах і наукових лабораторіях.

Перші освітньо-виховні заходи відбуваються вже з приходом нового року – в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» проходить акція «Різдвяні відвідини», а в Музеї екології гір – «Різдвяна майстерня». Перший тиждень січня «Центр Європи» приймає туристичні групи і школярів безкоштовно. Оглядові екскурсії доповнювались інформацією і фотоілюстраціями про карпатські різдвяні традиції, а також майстер-класами з виготовлення простих рукодільних ялинкових прикрас. «Різдвяні відвідини» спрямовані не лише на приваблення відвідувачів до еколого-освітнього центру в час невисокої туристичної активності, але й на ознайомлення з етнографічними особливостями Закарпатської Гуцульщини.

У Музеї екології гір у період 26.12.2015 р.–05.01.2016 р. було проведено 3 майстер-класи з виготовлення різдвяних віночків. Мета акції – пропаганда збереження ялинових насаджень шляхом поширення ідеї виготовлення новорічних та різдвяних композицій. Працівники підготували та провели майстер-класи у конференц-залі Музею екології гір та на базі Рахівської районної бібліотеки. В них прийняло участь більше 70 туристів з різних куточків України та 25 школярів.

У лютому проведено заходи на відзначення Всесвітнього дня водно-болотних угідь. Цього року акція проходила під гаслом: «Водно-болотні угіддя для нашого майбутнього – сталие джерело засобів для існування», що підкреслює важливість екосистем ВБУ як джерело основних засобів для існування та забезпечення добробуту людей. П'ять об'єктів Карпатського біосферного заповідника є потенційними Рамсарськими угіддями, тож основний упор було зроблено на поширення інформації і висвітлення цінності цих об'єктів. Для популяризації об'єктів заповідника, внесених до переліку ВБУ було складено план подій:

- 02.02.16р. на базі Карпатського біосферного заповідника проведено розширену нараду за участі громадськості та органів місцевої влади з питань збереження водно-болотних угідь – потенційних Рамсарських об'єктів;
- 05.02.2016 р. – тематична екскурсія до Долини нарцисів (м. Хуст, Закарпаття) – одного з 5 потенційних Рамсарських об'єктів;
- 08-09. 2016 р. проведення освітніх занять щодо цінностей і збереження водно-болотних угідь Карпатського біосферного заповідника;

- 17-18.02. проведено обліки зимуючих видів рукокрилих та обстеження стану збереженості печери Дружба (с. Мала Уголька, Закарпаття). Вся інформація про заходи була розміщена на Міжнародному сайті <http://www.ramsar.org/activity/world-wetlands-day-2016>.

В березні та квітні фахівцями відділу рекреації, зв'язків з громадськістю та міжнародної співпраці проведено ряд лекцій в ЗОШ м. Рахова для учнів 8-9 класів на природоохоронну та туристично-рекреаційну тематику, а також представлено презентацію про Карпатський біосферний заповідник та його рекреаційну діяльність. Під час відкритого уроку учні мали нагоду дізнатися про діяльність заповідника, його визначні місця та об'єкти, побачити фільм про заповідник та дізнатися як на території заповідника проводиться рекреаційна діяльність. Також учням розповіли про можливості працевлаштування в туристичній сфері на важливість розвитку екотуристичної діяльності в регіоні. Для педагогів, які надають належної уваги екологічному вихованню учнівської молоді, розробляють та проводять екологічні заняття, заходи, акції та з метою зміцнення співпраці між загальноосвітніми закладами та КБЗ проведено конкурс «Кращий екологічний урок». Конкурс проходив з 22 лютого по 29 квітня, в ньому взяли участь три загальноосвітні заклади Рахівського району. Конкурс проводився Карпатським біосферним заповідником спільно з відділом освіти, молоді та спорту Рахівської райдержадміністрації. Екскурсія до печери «Молочний камінь» стала завершальним етапом конкурсу «Кращий екологічний урок». В рамках конкурсу діти під керівництвом педагогів Турок О.С. та Головчук Л.В. готували і проводили екологічні заходи у стінах рідних навчальних закладів. Знайомство з буковим пралісом Угольки стало основною метою такої екскурсії, адже діти, які стали переможцями конкурсу, займаються в екологічних гуртках, відвідують факультативи з біології та географії, беруть участь у різноманітних дослідницьких конкурсах та освітніх програмах. У ході екскурсії науковий співробітник лісознавчої лабораторії Бундзяк Й.Й. та екопросвітники КБЗ познайомили дітей зі структурою букового пралісу, його екологічними функціями, значенням для кліматоутворення континенту. Юні екологи вивчали видовий склад рослинності букових лісів, на вітровальній ділянці оглядали кореневу систему бука лісового, зустріли кілька «червонокнижних» видів та типових представників флори і фауни букового пралісу.

Щороку в рамках акції «Первоцвіт» працівники заповідника проводять низку освітніх та виховних заходів зі школярами Рахівщини. Так, цього року першим етапом стало проведення майстер-класів із виготовлення первоцвітів. Квіти ручної роботи можуть гідно замінити живі букети! Це основна ідея, яку популяризують екопросвітники поміж школярів.

26 лютого з школярами Кіреської ЗОШ I ступеня було проведено конкурс малюнків на тему: "Первоцвіти просять захисту", а також проведено роз'яснювальну роботу серед учнівської молоді та місцевого населення про первоцвіти та їх значення для збереження.

2 березня працівники еколого-освітнього центру «Центр Європи» відвідали школярів 8-А класу ЗОШ №1 м. Рахова, а також 7-А та 8-А класи Костилівської ЗОШ. Для них було проведено презентацію на тему «Ранньоквітучі рослини та їх охорона».

Екологічна демонстрація «Збережемо первоцвіти разом!», що пройшла у центрі міста Рахова 3 березня, стала кульмінацією Всеукраїнської природоохоронної акції «Первоцвіт». Працівники заповідника допомогли школярам підготувати флаєри із зображенням ранньоквітучих видів та закликами «Купив підсніжник – став браконьером», «Не зривайте нас люди, бо нас більше не буде!». Під час еко-демонстрації діти поширювали їх між перехожими. 12 березня у ПНДВ Долина нарцисів проведено тематичну промо-екскурсію «Невідомі принади Долини нарцисів». В заході взяли участь учні 5-го та 7-го класів навчально-виховного конкурсу № 1 м. Хуст, а також туристи із Закарпаття, Києва та Запоріжжя.

Всесвітній день лісів (21.03) було відзначено проведенням серією занять з учнівською молоддю Рахівщини. Працівники лісознавчої лабораторії підготували презентацію на тему "Ліс. Ліси Світу та України. Лісові ресурси та їх охорона" на базі Розтоківської ЗОШ з гуртківцями "Юні екологи" (9-10 клас), "Юні охоронці природи" (5-8 клас) та вихованцями гуртка "Декоративний дизайн". Всього було присутніми 25 учнів та 3 керівники гуртків. Протягом року працівниками лісознавчої лабораторії постійно велася робота із гуртківцями «Юні екологи». Гурток створено на базі Рахівського районного будинку дитячої та юнацької творчості, вікова категорія учнів 12-16 років. Зокрема, протягом року проводилися екскурсії масивами заповідника, семінари, лекції тощо.

Всесвітній день води (22.03) відзначили театралізованим заходом «Поважаємо природу, усім розкажемо про воду!», яку підготували учні Рахівської загальноосвітньої школи I-III ст. №3 під керівництвом завідувача еколого-освітнього центру «Центр Європи» Карпатського біосферного заповідника. Захід проводився для дошкільнят ДНЗ №1 м. Рахова.

Карпатський біосферний заповідник вже не вперше приєднався до Всесвітньої кампанії «Година Землі» (19 березня). Цього року вперше до заходу долучилися Рахівська міська рада (яка розділила фінансові витрати із заповідником і закупила матеріали зі свого бюджету), виступили офіційними локальними організаторами «Години Землі 2016» у Рахові. Екопросвітницькі промови організаторів перемежовувались виступами дитячих колективів Рахівського районного будинку дитячої та юнацької творчості, світловими діями – запуском китайських ліхтариків, викладенням символу акції «60+» зі свічок. В рамках акції також був проведений конкурс екоплакатів і нагородження переможців, по місту розклеєні оголошення, наклеєний біллборд.

Екопросвітниками КБЗ також були залучені до акції 2 заклади громадського харчування.

4 квітня працівники ПНДВ Долина нарцисів спільно із учнями Кіреської ЗОШ провели акцію з озеленення навколо еколого-освітнього центру «Музей нарцису».

У День довкілля практичні природоохоронні заходи проводилися на центральній садибі та у всіх природоохоронних науково-дослідних відділеннях. Зокрема, великої уваги надано очищенню територій, берегів річки Тиси та Хустець (с. Кіреші) і потоків, ліквідації стихійних сміттєзвалищ. Працівниками заповідника цього року проведено чотири суботники.

На відзначення Міжнародного дня Землі Карпатський біосферний заповідник провів екологічний квест з школярами м. Рахова.

У міському парку культури і відпочинку Буркут, 22 квітня зібралися чотири команди – по одній від кожної міської школи.

Організатори вручили переможцям і учасникам призи та грамоти.

26 травня 2016 року у м. Рахові, на базі Карпатського біосферного заповідника, у рамках експедиції в Україну студентів та викладачів німецького університету сталого розвитку (м. Еберсвальде) та коледжу університету міста Рітл (Великобританія) і з нагоди 45-річчя прийняття міжурядової та міждисциплінарної Програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» пройшов міжнародний науково-практичний семінар «Роль програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» у збереженні та вивченні природних та культурних цінностей Європи». У його роботі взяли участь науковці, керівники й спеціалісти природоохоронних установ та навчально-освітніх закладів, представники органів місцевого самоврядування, викладачі та студенти зарубіжних та українських вищих навчальних закладів.

Учасники семінару також взяли участь у міжнародній студентській конференції, яка пройшла 27 травня ц.р. у конференц-залі Карпатського біосферного заповідника. На конференції студенти німецького університету сталого розвитку, коледжу університету м. Рітл (Великобританія) та українських вишів, серед яких були вихідці не тільки із Німеччини та Великобританії, але із Нігерії, Гани, Бангладеш, Аргентини, США, Австралії, загалом із десяти країн, презентували аналітичні доповіді, підготовлені ними за результатами досліджень стану екологічної та соціально-економічної ситуації в національному природному парку «Яворівський» (Львівська область), природному заповіднику «Горгани» (Івано-Франківська область), Карпатському біосферному заповіднику, селі Богдан та інших населених пунктах, що розташовані у зоні діяльності природоохоронних територій.

5 червня у всіх еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрах Карпатського біосферного заповідника пройшли Дні відкритих дверей.

Цього дня у Музеї екології гір екскурсії проводили школярі ЗОШ I-III ст. №2 м. Рахова. Впродовж травня для них були організовані «Курси юного екскурсовода». Працівники Музею та шкільні педагоги (Ковзел С.С. і Лавтербах А.В.) провели серію додаткових занять, спрямованих на детальне вивчення тем, що висвітлені в експозиційних залах. Одинадцять учнів 8-х класів самостійно проводили екскурсії та приймали відвідувачів з різних куточків України – Тернопільщини, Київщини, Виноградівщини (Закарпаття).

На відзначення Всесвітнього дня захисту навколишнього природного середовища проведені також екологічні освітньо-виховні заходи з учнівською молоддю. Вони проходили щоденно із 1 по 10 червня і стали результатом

спільної організації природоохоронної установи та управління освіти, молоді та спорту Рахівської районної державної адміністрації. Всі тематичні заняття відбувалися на центральній садибі заповідника.

Наукові співробітники ботанічної, зоологічної та лісознавчої лабораторій підготували для учнів цікаві розповіді, екскурсії у природу, демонстрації колекцій та живих об'єктів. Лабораторія екомоніторингу урізноманітнила програму шкільного заходу знайомством з хімічним обладнанням, проведенням нескладних аналізів річкової та джерельної води. Метою заходів було підвищення рівня екологічних знань учнів середньої ланки загальноосвітніх шкіл (5-8 класів), поглиблення вивчення природи рідного краю. Зокрема були проведені наступні заходи:

День птахів – 03.06

День води – 06.06

День флори – 07.06

День лісу – 9.06

День ентомолога – 10.06

Загалом у заходах взяли участь 350 учнів загальноосвітніх шкіл Рахівщини.

Також для школярів 6-го класу Рахівської ЗОШ I-III ст. №1 м. Рахова екопросвітники установи провели низку цікавих і повчальних екологічних ігор. Гра «Не забруднюй воду» наочно продемонструвала відмінності між чистими та забрудненими водоймами – діти в ігровій формі відокремлювали природні компоненти водної екосистеми від побутових забруднювачів.

Гра «Перейди Тису» вчила дітей дбайливо ставитися до рідної річки, а також поважати однолітків з особливими потребами. Під час гри діти «переводили» через умовний водотік «особливих» друзів.

Комплекс загадок про флору, фауну та неживу природу Карпатського біосферного заповідника став основою для гри «Загадки заповідної природи». В нагороду отримали екологічну гру «Подорожуй Карпатами!» Карпатського біосферного заповідника.

В рамках відзначення Дня працівника природно-заповідної справи (7 липня), працівники відділу екологічної освіти Карпатського біосферного заповідника для учнів загальноосвітніх шкіл с. Костилівка та м. Рахова (ЗОШ №1) провели екологічні змагання «Івана Купала». Змагання склалися з декількох етапів. Перший – плетіння «Купальського вінка», адже трави, які вплітали у вінок, за повір'ям мали магічне значення і цілющі властивості, а Іван Хреститель вважав вінок символом щастя.

Другим етапом гри було відгадування рослин (ялівець, м'ята, чабрець, меліса) за ароматом із закритими очима. Команди активно намагалися перемогти у цьому конкурсі та навіть сперечалися з суддями.

Третій етап мав назву «Перейди річку». Гра вчила дітей дбайливо ставитися до рідної річки, а також поважати однолітків з особливими потребами. Під час гри діти «переводили» через умовний водотік «особливих» друзів.

Четвертий етап – «Пошук квітки папороті» - проходив у формі квесту.

11 та 12 жовтня на відзначення Всесвітнього дня тварин працівниками еколого-освітнього центру «Центр Європи» було проведено екологічний урок з

практичним завданням. В заході взяли участь школярі четвертих класів Рахівської ЗОШ І-ІІІ ступенів №2 (Лазівський корпус) та Вільховатської ЗОШ І ступеню. Практичне заняття було подано в цікавій, пізнавальній, настільній грі «Подорожуй Карпатами!», яку розробили екопросвітники Карпатського біосферного заповідника. Під час ігрової подорожі до вершини Говерли діти зустрічали цікавих для себе «червонокнижних» тварин та рослини.

З листопада на центральній садибі заповідника проведено екскурсію з використанням ігрових форм лісової педагогіки та методичних підходів інтерпретації природи (у жовтні екопросвітники Карпатського біосферного заповідника пройшли курси з інтерпретації природи (Умань, американська школа) та лісової педагогіки (с. Злата Ідка, словацький досвід).

Для п'ятикласників загальноосвітньої школи смт. Солотвино Тячівського району екопросвітники заповідника підготували цікаву трьохгодинну програму. Розпочали її з відвідування Музею екології гір та історії природокористування. Захід мав тематичне спрямування: вивчення хвойних порід – лісових карпатських та екзотичних для нашої місцевості. Після відвідування Музею відбулася екскурсія стежкою дендропарку заповідника. Вся інформація перемежовувалась з екологічними іграми та закликами до емоцій юних екскурсантів. Зокрема, у формі забави пройшло знайомство, представлення програми екскурсії (екогра «Шишкофон»). Закріплення отриманих знань також відбулося в ігровий спосіб. Для цього екопросвітники підготували для дітей низку навчальних та роздаткових матеріалів (тут дуже згодився досвід словацьких колег). Екологічні забави «Знайди пару», «Лісовий талісман» дозволили у легкій формі сконцентрувати дитячу увагу на отриманих екознаннях. Рухавка «Кажан і комар» не тільки закріпила інформацію про використання ехолокації кажанами, але й порухатися, зігрітися під час мандрівки осіннім дендропарком. На маршруті діти разом з керівниками та організаторами співали пісні: «Ой в лісі, лісі темному» і «Смерека» (що краще зосередило дитячу увагу на ялині європейській). В заході взяло участь близько 30 осіб.

9 листопада відбулося перше, установче, засідання «Клубу лісових рейнджерів – Рахів». Це шкільне утворення з'явилося у Рахівській ЗОШ І-ІІІ ст. №1 завдяки проекту «Юні лісові рейнджери», що фінансується [US ForestServiceInternationalPrograms](#) (Міжнародні програми Лісової Служби США). У результаті конкурсу, проведеного благодійним фондом «Центр громадських ініціатив», проектна заявка Рахівської ЗОШ № 1 отримала підтримку і стала переможцем конкурсу проектів. Партнером виконання проекту виступатимуть Карпатський біосферний заповідник і ДП «Рахівське лісове дослідне господарство». 27-29 жовтня 2016 року у с. Порошково, Перечинського району Закарпатської області відбулася організаційна зустріч – тренінг переможців цього річного конкурсу. Карпатський біосферний заповідник представляла начальник відділу екологічної освітньо-виховної роботи, ЗОШ І-ІІІ ст. №1 м. Рахова – вчитель біології Турок О.С. Вона ж у подальшому започаткувала «Клуб лісових рейнджерів – Рахів» на базі школи. Заняття проходять регулярно. Проект продовжуватиметься у 2017 році.

9 грудня працівники еколого-освітнього центру «Центр Європи» провели захід в рамках акції «Збережемо ялинку!» з вихованцями Вільховатського дитячого навчального закладу. Для дошкільнят було проведено майстер-клас по виготовленню ялинок з кольорового паперу. По закінченню майстер-класу, дошкільнята склали свої вироби у невеличкій «лісі» та дізналися, що тільки 1 гектар хвойного лісу дає кисень тридцятьом людям. У програмі заходу також були загадки і розповідь у доступній формі.

8 та 15 грудня у підшефних загальноосвітніх школах м. Рахова №4 (7-8 класи) та №2 (6-ті та 10 класи) проведені заходи в рамках акції «Годівничка»: прочитані лекції, роз'яснено чому і як треба допомогати зимуючим птахам, виготовлено та розвішано годівнички на шкільних подвір'ях.

26-го грудня на центральній садибі заповідника розпочала роботу «Різдвяна майстерня». Акція включає в себе виготовлення різдвяних віночків, новорічного декору з природних матеріалів як частину пропаганди збереження хвойних насаджень і всеукраїнської акції «Збережемо ялинку!» Учасниками акції, що включає в себе комплекс заходів та ековиховних занять, виступають туристи, які відвідують заповідник у період зимових свят, а також місцеві школярі, вихованці дитячих навчальних закладів та гуртківці.

Організація та участь у виставках, фестивалях, заходах, приурочених до етнографічних та культурно-історичних подій

Туристично-рекреаційну діяльність Карпатського біосферного заповідника презентовано на 22 міжнародній виставці UITT «Україна – подорожі та туризм», яка проходила з 30 березня по 1 квітня у Міжнародному виставковому центрі в місті Києві. Організаторами заходу виступили ДП «Прем'єр Експо» (Україна) та ITE Group Plc (Великобританія) за підтримки Комітету Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту і туризму, Департамент розвитку туризму Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Міністерство екології та природних ресурсів України. В об'єднаній експозиції взяли участь понад 24 Національних природних парків та заповідників України, які презентували свій рекреаційно-туристичний потенціал та здобутки в галузі екотуризму. На форумі була зроблена презентація «Рекреаційний потенціал і екотуристична діяльність Карпатського біосферного заповідника». Під час презентації відвідувачі виставки мали нагоду ознайомитися з різноманітними природними цінностями заповідника, віртуально помандрувати найбільш популярнішими серед туристів екотуристичними маршрутами та зануритися в атмосферу Карпатського краю, переглянувши дивовижне слайд-шоу під супроводом традиційної гуцульської музики. Крім презентації, відвідувачам було запропоновано зіграти в настільну екологічну гру «Подорожуй Карпатами!».

У квітні (26.04) Карпатський біосферний заповідник взяв участь у Міжнародному екологічному форумі «Довкілля для України», який відбувся в м. Київ у Міжнародному виставковому центрі. Щороку Форум піднімає актуальні питання щодо збереження та відтворення навколишнього природного середовища, водних ресурсів, збереження та відтворення природно-заповідного фонду, поводження з відходами, зеленої енергетики, а також питання

екологічної освіти. Такий Форум сприяє плідній співпраці нашої країни зі світовими співтовариствами у сфері охорони навколишнього середовища. Карпатський біосферний заповідник презентував відвідувачам природні цінності установи, її роботу, досягнення та міжнародне визнання. Додатковою родзинкою презентації стало представлення традиційних для Закарпаття продуктів та етнічний одяг доповідача, що додав презентації завершеності і підкреслив етнічну самобутність регіону, в якому знаходиться Карпатський біосферний заповідник. А також одне з напрацювань установи у сфері екологічної освітньо-виховної роботи була представлена екологічна гра «Подорожуй Карпатами!», розроблена та видана працівниками КБЗ.

14 травня на Хустській філії «Нарцис» разом з представниками Закарпатського еколого-натуралістичного центру брали участь у проведенні фестивалю дитячої екотворчості «Золотий нарцис». Загальна кількість учасників 43 чоловік.

23-24 вересня 2016 року в м. Ужгород працівники відділу рекреації, зв'язків з громадськістю та міжнародної співпраці представляли Карпатський біосферний заповідник на найбільшій в області Міжнародній туристичній виставці-ярмарці «Тур'євроцентр – Закарпаття 2016». На виставці було представлено нові тенденції розвитку та актуальні можливості туристичної індустрії. Участь у туристичній виставці-ярмарку «Тур'євроцентр – Закарпаття 2016» дала можливість установити нові та підтримати існуючі ділові контакти, отримати інформацію про нові тенденції у сфері туризму.

19-20 жовтня у м. Львові проходив Львівський туристичний форум під гаслом «Завтра вже сьогодні». Організатори заходу виступили управління туризму Львівської міської ради, ЛКП «Центр розвитку туризму міста Львова». Форум об'єднав вже традиційні виставку Тур ЕКСПО та Форум експертів ТЦів. Захід став майданчиком для зустрічі кращих представників індустрії гостинності для обміну досвідом, дискусій про інноваційні підходи на ринку. Працівники відділу рекреації, зв'язків з громадськістю та міжнародної співпраці Карпатського біосферного заповідника представили інформацію про наявні туристично-інформаційні та еколого-освітні центри, які функціонують на базі КБЗ та перспективи їх розвитку.

Карпатський біосферний заповідник став учасником обласного конкурсу «10 цінностей Закарпаття туристичного» та отримав перемогу у номінації «Природні цінності». Організаторами виступали: КП «Агентство регіонального розвитку та транскордонного співробітництва «Закарпаття» Закарпатської обласної ради» спільно з Управлінням туризму та курортів Закарпатської ОДА та туристично-інформаційним центром «Турінформ-Закарпаття». Конкурс проводився в трьох номінаціях: архітектурна цінність, культурна цінність та природна цінність. Загалом на конкурс було подано близько 70 заявок, з яких визначено 30 переможців (по 10 в кожній з номінацій). Карпатський біосферний заповідник отримав Диплом переможця.

2.2. Співпраця з підприємствами, установами та організаціями

З більшістю загальноосвітніх шкіл в зоні діяльності Карпатського біосферного заповідника (Рахівський, Тячівський та Хустський райони) укладено Угоди про співпрацю у сфері екологічної освіти учнівської молоді. Охопити понад 30 освітніх закладів можна лише завдяки залученню до еколого-освітньої роботи майже всіх структурних підрозділів, у першу чергу природоохоронних науково-дослідних відділень, відділів та наукових лабораторій.

Природоохоронні науково-дослідні відділення заповідника в межах населених пунктів, які знаходять у безпосередній близькості, налагодили співпрацю із закладами освіти. Найбільш активними учасниками еколого-освітнього процесу цього року виступили «Долина нарцисів» та Кісвянське ПНДВ.

Укладені також угоди з вищими навчальними закладами та коледжами.

Відділом рекреації, зв'язків з громадськістю та міжнародної співпраці створено інформаційну презентацію про туристично-рекреаційний потенціал і проведено 2 виступи перед педагогічними колективами м. Рахова (ЗОШ №2 та №3) та на круглих столах, присвяченим туризму в Рахівському р-ні

Надання допомоги в оформленні природничих кабінетів загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів

Триває оформлення методичних кутків у підшефних школах, з якими укладено угоди про співпрацю. Цього року оформлено куток у Рахівській ЗОШ І-ІІІ ст. №2, на базі якої проводиться найбільше заходів. Виготовлено та встановлено розгорнутий методичний куток з п'яти стендів: «Карпатський біосферний заповідник», «Всесвітня спадщина ЮНЕСКО» (про 2 об'єкти, що знаходяться в межах Рахівського району – букові праліси та Струківську дерев'яну церкву у сел. Ясіня), «Тваринний світ Закарпаття», «Рослинний світ Закарпаття» і «Тиса». Куток займає цілу стіну в кабінеті географії.

У 2017 році на базі Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. № 1 планується створити «Зелений клас» (загальна площа ділянки 480 м²) та оформити методичний куточок у кабінеті біології. У цьому році розроблено макет «Зеленого класу», який включає ландшафтне планування ділянки, встановлення «лісових меблів», проведення озеленення та інформаційно-художнє оформлення. Для методичного куточку розроблено стенди, підготовлено тексти та відібрано фотоілюстрації. Наступного року планується друк стендів, банерів та оформлення лісового класу.

Участь в організації та проведенні екологічних олімпіад, екологічних ігор, «зелених шкіл», конкурсів, вікторин, екскурсій тощо.

26 лютого зі школярами Кіреської ЗОШ було організовано та проведено конкурс малюнків на тему: «Збережемо первоцвіти» в рамках акції «Первоцвіт». На конкурс було представлено 28 робіт.

В рамках підготовки до цвітіння Долини нарцисів для школярів Хустщини проведено конкурс дитячого малюнку «Долина нарцисів очима дітей». Мета заходу – пропаганда збереження Долини нарцисів як унікального куточку заповідної природи Закарпаття. В конкурсі взяло участь понад 30 учасників.

На відзначення Всесвітньої акції «Година Землі» для учнів ЗОШ Рахівщини було проведено конкурс екоплакатів «Зроби свій внесок – врятуй планету!». За

підсумками конкурсу відбулася виставка на базі Рахівського районного будинку культури.

12 березня проведено тематичну промо-екскурсію на тему: «Невідомі принади Долини нарцисів», Музей нарцису відвідали цього учні 5-го та 7-го класів (загалом 42 дітей) навчально-виховного конкурсу №1 м. Хуст. Милувалися ніжним цвітінням ранньовесняних квітів і туристи із Закарпаття, Києва та Запоріжжя. Тематична екскурсія «Невідомі принади Долин нарцисів» проводиться в рамках всеукраїнської акції «Збережемо первоцвіти» і покликана привернути увагу до проблем збереження ранньоквітучих весняних видів. Захід походить з 2014-го року і вже може розглядатися як щорічний.

Найбільше тематичних екскурсій проведено в масиві «Долина нарцисів» в період цвітіння нарцису вузьколистого – у травні. Для гуртківців Хустської філії «Нарцис» Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру екскурсії також проводилися у липні, вересні і жовтні.

Проведено екскурсії у дендропарку і дослідному розсаднику декоративних культур для відвідувачів і студентів різних вузів по території КБЗ (травень-вересень регулярно).

Тематичні екскурсії у масиви для школярів Рахівщини проводилися в рамках екологічних освітньо-виховних заходів під час акції «Всесвітній день захисту навколишнього природного середовища», для студентів – під час студентських практик (червень, липень).

Участь в організації та сприяння проведенню еколого-освітніх тематичних експедицій та літніх екологічних таборів

26-28 серпня для членів гуртка «Географічне краєзнавство», що діє на базі Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №2, було організовано екологічний табір «Полонинське літо». Гірська мандрівка в Чорногірський масив включала підйом на кілька найвищих вершин України - г. Говерлу, Піп Іван Чорногірський.

Всеукраїнський екологічний наметовий табір експедиція «Ойкос» вже три роки поспіль не проводиться у зв'язку із економією бюджетних коштів (Постанова КМУ).

Співпраця з іншими установами ПЗФ у сфері екологічної освітньо-виховної роботи

З національним природним парком «Гуцульщина», «Верховинський», Карпатським національним природним парком, а також з Ужанським НПП, НПП «Зачарований край», «Синевир» та «Вижницький» укладено угоди про поглиблення співпраці у сфері природоохоронної, науково-дослідної, туристично-рекреаційної та еколого-освітньої діяльності.

З НПП «Синевир», «Ужанський», «Зачарований край», «Черемоський» та іншими парками Карпатського регіону співпраця суттєвою мірою зміцнилася завдяки систематичним семінарам, тренінгам, які проводилися впродовж 2016 р. а також спільній роботі над підготовкою номінаційних досьє до розширення української частини об'єкту Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО.

22 серпня 2016 року, у рамках робочого візиту на Закарпаття, міністр екології та природних ресурсів України Остап Семерак знайомився з роботою

Карпатського біосферного заповідника. Міністр відвідав Угольсько-Широколужанський масив та Долину нарцисів. В Угольському ПНДВ О.Семераком проведена нарада, за участі в. о. голови Державного агентства лісових ресурсів України Христини Юшкевич та заступника голови Закарпатської облдержадміністрації Віктора Мікуліна. У ній також взяли участь керівники інших установ ПЗФ Закарпаття – НПП «Синевир», «Ужанський» та «Зачарований край».

Міністр відвідав еколого-освітній центр «Музей нарцису» та інформаційно-туристичний центр «Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО». Адміністрацією КБЗ ознайомлено Міністра з роботою установи, проблемами збереження природних комплексів, труднощами матеріально-технічного забезпечення та ін.. В ході візиту міністра велика увага приділена обговоренню питань підтримки місцевих громад, розбудови туристично-рекреаційної інфраструктури, виконанню актів Президента та Уряду України із питань збереження букових пралісів Карпат та забезпечення сталого розвитку гірських населених пунктів Закарпаття, в зоні їх розташування.

2-4 вересня 2016 року у Рахові, на базі Карпатського біосферного заповідника, з нагоди XXIII Міжнародного гуцульського фестивалю та відзначення 45-річчя Програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера», пройшла міжнародна науково-практична конференція «Екологічні, соціально-економічні та історико-культурні аспекти розвитку прикордонних територій Мараморощини». У ній взяли участь представники багатьох установ природно-заповідного фонду України: НПП «Карпатський», «Ужанський», «Синевир», «Гуцульщина», «Яворівський», «Верховинський», ПЗ «Горгани» та ін.

10-14 жовтня у с. Злата Ідка (Словаччина) відбувся семінар-тренінг з підготовки лісових гідів. Основною темою семінару було використання методів лісової педагогіки при проведенні еколого-освітніх заходів з учнівською молоддю. У семінарі взяли участь працівники Карпатського біосферного заповідника та НПП «Зачарований край». Підсумком стало зміцнення співпраці екопросвітників вищезгаданих установ. Зокрема, паралельно проведено низку тематичних заходів: екскурсії екотурисичними маршрутами з використанням методів лісової педагогіки, заняття з учнівською молоддю і тренінги для поширення досвіду.

Співпраця з громадськими організаціями

22 жовтня в рамках співпраці з ГО «Асоціація екскурсиводів Закарпаття» та туристичною агенцією «Екскурсія» відбувся промо-захід «Туристичні привабливості Карпатського біосферного заповідника». 30 учасників ознайомилися з діяльністю установи, відвідали еколого-освітній центр «Центр Європи», інформаційно-туристичний центр «Карпатська форель» і Музей екології гір. Біля будівлі еколого-освітнього центру «Центр Європи» висадили саджанець тису ягідного – символ довговічного співробітництва.

Гарна багаторічна співпраця склалася з місцевими громадськими організаціями Рахівщини «Спільний дім», екоклубами «Карпати» та

«Едельвейс».

З ГО «Спілка учасників АТО «Рахівський едельвейс» спільні дії спрямовувались на допомогу воякам-рахів'янам, які беруть (або брали) участь у бойових діях на сході України.

Співпраця з релігійними організаціями

У червні на звернення пароха Рахівської римо-католицької церкви проведено благоустрій (з елементами ландшафтного планування) та озеленення при церковній території, яка знаходиться на центральній площі м. Рахова. Висаджено декоративні хвойні (різні культурні форми туї західної, кипарисовиків, тису ягідного), кущі (будлея Давида), багаторічні трав'янисті рослини.

2.3. Співпраця з органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування

На початку року в Карпатському біосферному заповіднику встановлені дні особистого прийому громадян. Особистий прийом громадян проводять директор і три заступники відповідно до встановленого графіку. За відсутності посадової особи, яка має проводити прийом, його проводить інша уповноважена особа. Прийом може проводитися за попереднім записом або у порядку живої черги (по бажанню громадян). Для прийому варто мати при собі документи, що посвідчують особу і в жодному разі неприпустимою є наявність зброї чи перебування у нетверезому стані. Також у громадян є можливість подати письмове звернення. За результатами особистого прийому громадян і письмових звернень посадові особи вживають заходи в межах чинного законодавства.

Повідомлення про започаткування особистого прийому громадян розміщені на сайті установи та у мережі Фейсбук (на сторінках заповідника, у групі «Небайдужа Рахівщина»).

20 січня 2016 року Карпатський біосферний заповідник взяв участь у нараді начальника Управління туризму та курортів облдержадміністрації Мана Д.М. з представниками туристично-інформаційних центрів Закарпаття.

Основними питаннями, які розглядались у порядку денному були: забезпечення матеріально-технічної бази функціонування туристично-інформаційних центрів; співпраця учасників мережі ТІЦ з реалізації грантових проєктів; утворення єдиної мережі туристично-інформаційних центрів Закарпаття та просування регіонального туристичного продукту.

На початку року Управління надало уваги розробці нового формату Міжнародної туристичної виставки-ярмарку «Тур'євроцентр Закарпаття — 2016». По завершенню наради відбулось підписання Меморандуму про співробітництво між Управлінням туризму та курортів Закарпатської ОДА та присутніми представниками туристично-інформаційних центрів Закарпаття.

21 березня в Карпатському біосферному заповіднику відбулося засідання круглого столу на тему: «Основні аспекти створення, організації та функціонування показових полонинських господарств на території Карпатського біосферного заповідника та в гірській частині Рахівського району». В обговоренні взяли участь понад 30 учасників а саме: адміністрація,

провідні фахівці та науковці Карпатського біосферного заповідника; представники Рахівської РДА; представники Управління Держгеокадастру в Рахівському районі; голови сільських рад сіл Лазещина, Богдан та Ділове; місцеві підприємці, фермери та інші зацікавлені особи.

Основними питаннями на порядку денному були: презентація проекту показового полонинського господарства, як екотуристичного продукту та невід'ємного компонента збереження гуцульських традицій; роз'яснення порядку використання земельних ділянок високогірних полонин на яких можливе створення показових полонинських господарств; представлення проекту Меморандуму про співпрацю в збереженні і сталому використанні природних ресурсів, розвитку рекреаційної діяльності і організації показового полонинського господарства. На засіданні круглого столу було розглянуто можливість створення таких господарств на полонинах Гропа або Головчійска (с. Лазещина), Скопеска (с. Богдан), Лисичий та Струнги (с. Ділове). Спільним рішенням була рекомендація не обмежуватися зазначеними полонинами, а поширювати даний проект на всі полонини району. На сьогодні укладено два Меморандуми про ППГ, з Діловецькою громадою, на полонинах Струнги і Лисичий. Налагоджено співпрацю з територіальними громадами, а саме:

- підписано “Меморандум про співпрацю” з громадою села Ділове, та заплановано створення показових полонинських господарств на двох місцевих полонинах;

- ведуться перемовини та узгоджуються правові відносини з громадами сіл Лазещина та Богдан;

- за розробленою концепцією та матеріалами місцевим підприємцем в селі Лазещина покращено умови ведення полонинського господарства на полонині Гропа.

На основі “Поетапного плану показового полонинського господарства” спільно з Відділом агропромислового розвитку Рахівської райдержадміністрації розроблено “Програму створення показових полонинських господарств в районі на 2016-2020 роки” Програму схвалено розпорядженням голови Рахівської райдержадміністрації.

Загалом концепція показових полонинських господарств отримала позитивні відгуки серед громадськості. За результатами проведеної роботи розміщено ряд публікацій в друкованих та електронних ЗМІ району та області.

23 березня в Хустській міській раді (МР) відбулися громадські слухання за участю громади та керівництва населеного пункту, а також представників Карпатського біосферного заповідника. Присутні на зібранні обговорювали, як саме зберегти від знищення популяцію червонокнижного нарцису вузьколистого та пропонували шляхи залучення до Закарпаття туристів. Начальник відділу екологічної освітньо-виховної роботи познайомила присутніх з планами установи щодо підготовки масиву до туристичного сезону. Голова та члени міської ради, активісти громадської ради спланували та затвердили спільні заходи. У квітні відбулося також кілька робочих зустрічей керівництва МР, адміністрації та структурних підрозділів КБЗ, працівників відділення «Долина нарцисів». Результатом такої тісної співпраці стала

належна підготовка туристичної родзинки Закарпаття до прийому туристів. Міська рада забезпечила ремонт під'їзної дороги до масиву, облаштування автостоянки, спільно здійснили винесення виїзної торгівлі за межі території ПЗФ, Карпатський біосферний заповідник облаштував екологічну стежку встановив нову касу і облаштував нові місця відпочинку.

У квітні-травні дуже тісна співпраця склалася з Костилівською сільською радою (Рахівський район) в рамках підготовки етнофестивалю «Берлибаський банош» (КБЗ – співорганізатор). Зокрема, спільно облаштовано два туристичні маршрути на території села до цікавих скель-останців, одна з яких відома далеко за межами району завдяки придорожньому розташуванню, стародавній місцевій легенді та романтичній назві «Скеля кохання». Біля цієї скелі облаштована повноцінна пікнікова зона (місце для вогнища, сміттєзбірник, лавки та стіл), встановлено перехідний місток через потік, для безпеки туристів вкопані сходи на маршруті, встановлені поручні і попереджувальні знаки, а також інформаційні щити. Урочисте відкриття маршрутів відбулося під час проведення фестивалю.

У період підготовки іншого етнофестивалю «Гуцульська бринза» увага адміністрації КБЗ сфокусувалася на співпраці із Рахівською міською радою та Рахівською районною державною адміністрацією. «Гуцульська бринза» – найбільш відомий етнофестиваль Рахівщини і основна туристична подія року. У період підготовки всі установи, організації, приватні підприємці, місцеві громади мобілізують свої сили на гідному прийомі гостей, яких прибуває на фестиваль близько 20-25 тисяч. Цього року Карпатський БЗ забезпечив ремонт сцени та її укриття, надав допомогу у підготовці виставкової площі.

20 жовтня 2016 року відбулося чергове засідання Координаційної ради (КР) Карпатського біосферного заповідника, участь у якому взяли 37 осіб, які представляли усі ключові зацікавлені сторони, що живуть і працюють в зоні діяльності установи. Зокрема, серед учасників засідання були голови місцевих територіальних громад, керівники державних лісогосподарських підприємств, представники органів місцевої влади та місцевого самоврядування тощо. Порядок денний засідання включав 7 питань, які охоплювали широке коло життєво важливих проблем функціонування біосферного заповідника в контексті взаємодії з місцевими громадами. Ключовим елементом засідання була доповідь директора КБЗ, голови КР М.П. Рибачака, яка стосувалася правових засад діяльності установи, а також проблемних питань, що виникають, зокрема, у стосунках з місцевими громадами. За результатами доповіді відбулася жвава, а місцями й гостра дискусія, в ході якої її учасники висловили чимало цікавих і конструктивних думок. У ході доповіді природоохоронного координатора WWF в Україні Б.Г. Проць проінформував присутніх про закордонний досвід співпраці адміністрацій природоохоронних територій із територіальними громадами та їх соціально-економічну підтримку. У свою чергу секретар ради В.Ф. Покин'юк розповів про унікальні можливості для економічного й культурного розвитку місцевих громад у разі започаткування активної співпраці з адміністрацією КБЗ в межах території сталого розвитку Карпатського біосферного резервату як складової програми

МАБ ЮНЕСКО. В цілому Координаційна рада схвалила діяльність КБЗ у питаннях виконання основних функцій та запропонованих шляхів покращення співпраці з територіальними громадами.

Працівники заповідника постійно беруть участь у сесіях сільських рад в зоні діяльності КБЗ (чимало працівників є депутатами), беруть участь у роботі виконкомів, у житті громад і населених пунктів. Працівники КБЗ обрані депутатами місцевих рад (Рахівська міська рада, Рахівська районна рада, Костилівська сільська рада та інші сільські ради в зоні діяльності КБЗ). Працівники установи регулярно беруть участь у нарадах, організованих органами місцевої влади та самоврядування.

Директор установи Рибак М.П. взяв участь у спільній нараді з Хустською міською радою щодо планування заходів з підготовки туристичного сезону у Долині нарцисів (02.2016 р., м. Хуст); у нарадах при Закарпатській обласній державній адміністрації (02.2016, 05.2016, 09.2016, м. Ужгород); у сесії Тячівської районної ради (10.2016, м. Тячів); низці робочих зустрічей з депутатами Рахівської, Тячівської та Хустської районних та міських рад, районних державних адміністрацій.

Протягом грудня 2015 та січня 2016 начальник відділу рекреації, зв'язків з громадськістю та міжнародної співпраці Губко В.М. брала участь в серії засідань робочої групи РДА з розробки макету карти «Рахівщина туристична», на якій будуть відображатися туристичні об'єкти КБЗ та всього району.

У свою чергу представники органів влади і місцевого самоврядування регулярно беруть участь у нарадах і зборах колективу Карпатського біосферного заповідника (у т.ч. урочистих, наприклад, в День працівника природно-заповідної справи), роботі науково-технічної та координаційної рад тощо. Так, 16 листопада у залі засідань відбулася виробнича нарада з виконання технічного завдання із розробки Проекту організації території Карпатського біосферного заповідника та охорони його природних комплексів. Для участі в ній були запрошені голова Рахівської районної ради Дан В.В., **перший заступник голови Тячівської райдержадміністрації Полажинець М.М.**, голови сільських рад, працівники держлісгоспів, науковці та фахівці заповідника. Організатором виступила адміністрація установи. Заслухали доповіді директора Карпатського біосферного заповідника Рибак М.П., заступника директора Карпатського біосферного заповідника Гамора Ф.Д. та природоохоронного координатора Всесвітнього фонду природи (WWF) в Україні Проця Б.Г. Начальник лісовпорядної партії ВО «Укрдержліспроект» Пашко М.М. ознайомив присутніх зі станом проведення лісотаксаційних робіт на території заповідника.

Директор ПАТ «Науково-виробничий комплекс «Курс» Возний Ю.М. представив план щодо розробки Проекту організації території КБЗ.

На зібранні учасники обговорили законодавче поле, в якому необхідно діяти при виконанні робіт, проаналізували досягнення і помилки колег з інших установ ПЗФ при створенні Проектів організації території установ ПЗФ (ознайомив Проць Б.Г., в значній мірі інформація стосувалася спроби застосування європейського досвіду в умовах українського законодавства).

Виробнича нарада прийняла низку важливих робочих рішень, зафіксувала їх у протоколі, визначила терміни виконання основних етапів робіт.

Впродовж року працівники відділу рекреації, зв'язків з громадськістю та міжнародної співпраці брали участь у робочій нараді при Закарпатській ОДА з метою врегулювання питання щодо підвищення якості надання екскурсійних послуг на території області, за ініціативи управління туризму та курортів облдержадміністрації.

Начальник відділу брала участь в серії засідань робочої групи РДА з розробки макету карти «Рахівщина туристична», на якій відображаються туристичні об'єкти КБЗ та всього району, а також приймала участь у засіданні громадської ради при виконавчому комітеті Хустської міської ради. Відповідно до порядку денного розглядалося питання «Захист та збереження Долини нарцисів в м. Хуст». Також начальник зазначеного відділу брала участь у засіданнях з питань стратегічного планування розвитку міста на запрошення міського голови, які проводилися Рахівською міською радою спільно з Бізнес-школою при Києво-Могилянській Академії.

Відбувалися спільні заходи і наради з іншими державними структурами. 18 квітня на центральній садибі КБЗ (м. Рахів) проведено нараду за участі начальника та фахівців Рахівського районного відділу Державної служби надзвичайних ситуацій. Директор заповідника Рибак М.П. проаналізував ситуацію щодо підготовки установи до пожежонебезпечного періоду і дав завдання ретельно проаналізувати готовність всіх відділень, центральної садиби до початку небезпечного періоду: проаналізувати наявність і справність інвентарю, укомплектування пожежних щитів, наявність мінералізованих смуг і готовність протипожежних доріг, перебачити резерв пального для виїзду пожежного автомобіля та добровільної пожежної команди.

3. Інформаційно-видавнича та пропагандистська діяльність

3.1. Інформація про веб-портал установи ПЗФ в інтернет-мережі.

Веб-портал установи заснований у 1999 р. Адреса в інтернет-мережі <http://cbr.nature.org.ua>. Веб-сторінка містить розділи: [Новини \(архів\)](#) [Адміністрація](#) [Карта](#) [Основна інформація](#) [Науковий відділ](#) [Охорона території](#) [Функціональне зонування](#) [Флора](#) [Фауна](#) [Екотуризм](#) [Видання і публікації](#) [Відео](#) [Музей](#) [Геологія](#) та [геоморфологія](#) [Природні оселища](#) [Пам'ятки культури](#) [Екоосвіта](#) [Фотогалерея](#) [3D](#) [Домашні сторінки](#) [Лінки](#)

На порталі регулярно розміщувались новини, основні події з життя установи та інш. Однак, веб-портал потребує інформаційного, дизайнерського та функціонального оновлення.

У мережі Фейсбук створені три сторінки: Карпатський біосферний заповідник, Інформаційно-туристичні центри Карпатського біосферного заповідника та Дослідний розсадник декоративних культур. На цих сторінках регулярно висвітлюється діяльність установи, еколого-освітні, наукові та інші події, демонструються фото краєвидів, окремих видів флори та фауни тощо.

3.2. Інформація про опубліковані та підготовлені до друку науково-популярні праці, буклети, путівники, листівки, плакати, аншлаги тощо.

3.3. Інформація про власні видання (газети, журнали), їх основну тематику.

Протягом року здійснювалося регулярне видання регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника» – вийшло 6 номерів, як передбачено Статутом видання. Система поширення періодичних видань заповідника добре налагоджена, що забезпечує отримання чергового номера екологічної газети районними, міськими, сільськими радами та бібліотеками (у т.ч. шкільними) в зоні діяльності установи.

Видано Всеукраїнський екологічного науково-популярний журнал «Зелені Карпати» (№1-4, 2015 р.). Готується до друку черговий номер «Зелених Карпат» за 2016 рік.

У цьому році вперше видано науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України «Природа Карпат» (№1, 2016 р.). Готується до друку черговий номер.

В рамках підготовки сувенірної продукції до туристичного сезону в ПНДВ «Долина нарцисів» видано: буклет «Дивосвіт Долини нарцисів», рекламні сувенірні листівки та три види магнітів (акриловий, двошаровий та вініловий). Для вдосконалення маршруту в Долині нарцисів оформлено екологічну стежку: встановлено 2 інтерактивні макети, встановлено 5 інформаційних стендів, виготовлено 2 банери; проведено заміну художньо-інформаційного панно.

Виготовлено 2 банери – для залу засідань та для зовнішнього розміщення з боку автодороги в рамках відзначення Дня працівника природно-заповідної справи.

З метою реклами та приваблення відвідувачів замінено білборд біля Музею екології гір (на автошляху Мукачево-Рогатин).

3.4. Перелік програм та сюжетів на радіо і телебаченні, опублікованих статей та інформаційних повідомлень у пресі.

Публікації, сюжети	Кількість	Особи, які брали участь
Друковані ЗМІ	61	Колектив КБЗ
Сюжети на телебаченні (всеукраїнські телеканали «СТБ» «Інтер», «Тоніс», «Рада», «24»обласні Закарпатська ТРК, телеканал «Тиса», «М-студіо»), РТК-Хуст	7	Гамор Ф.Д., Кальба І.В., Навроцький О.В., Бабич О.І.
Електронні ЗМІ	Близько 180	Відділ ЕОВР, Музей екології гір, ЕОЦ «Центр Європи», «Музей нарцису», наукові лабораторії
Виступи на радіо (всеукр., обл.)	4	Гамор Ф.Д., Бундзяк В.В.
Соціальні мережі	регулярно	Відділ ЕОВР, відділ рекреації, ботанічна лабораторія

Перелік публікацій у друкованих ЗМІ:

1. «Найбільше дерево тису в Українських Карпатах зростає на Рахівщині» – Іван Полянчук, «Зоря Рахівщини» № 1-2 від 6 січня 2016 р.;
2. «Відродити б на Рахівщині виробництво карпато-руського емментальського сиру і вийти з ними на ринок Євросоюзу» – Микола Волощук, «Голос України» № 17 від 30 січня 2016 р.;
3. «Традиційне полонинське господарство, як туристичний бренд Рахівського краю» – Ярослава Рещук, «Зоря Рахівщини» № 7-8 від 30 січня 2016 р.;
4. «Робоча група Мінприроди України розглянула проблеми збереження букових пралісів Закарпаття» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 9-10 від 6 лютого 2016 р.;
5. «Закарпатські лісівники просять зупинити суцільні рубки лісу в заповідних зонах» – прес-служба Закарпатської облради, «Зоря Рахівщини» № 9-10 від 6 лютого 2016 р.;
6. «Як зберегти букові праліси, вирішувала робоча група Мінприроди України» – Федір Гамор, «Новини Закарпаття» № 18 від 16 лютого 2016 р.;
7. «Збереження Карпатських пралісів потребує ґрунтового законодавчого забезпечення» – Федір Гамор, «Новини Закарпаття» № 21 від 23 лютого 2016 р.;
8. «Готуємося вшанувати професора Василя Комендаря» – Федір Гамор, «Новини Закарпаття» № 24 від 1 березня 2016 р.;

9. «Схема планування території може призвести до екологічної катастрофи у верхів'ях басейну Тиси» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 19-20 від 12 березня 2016 р.;
10. «Нова схема планування території Рахівщини може призвести до екологічної катастрофи у верхів'ях басейну Тиси» – Федір Гамор, «Новини Закарпаття» № 27-28 від 12 березня 2016 р.;
11. «КБЗ у 2016 році: визначено пріоритетні напрямки роботи» – Микола Рибак, «Зоря Рахівщини» № 21-22 від 19 березня 2016 р.;
12. «Рахів приєднався до «Години Землі – 2016» – Вікторія бундзяк, «Зоря Рахівщини» № 23-24 від 26 березня 2016 р.;
13. «Професору Федору Гамору – 65!» – Колеги, друзі, редакція «Зоря Рахівщини», «Зоря Рахівщини» №23-24 від 26 березня 2016 р.;
14. «Якби кожен регіон мав свого Гамора, ми б жили на зовсім іншій планеті!» – Василь Нитка, «Голос України» №55 і від 26 березня 2016 р.;
15. «Федору Гамору віддячує сама Карпатська природа» – Рідні, колеги, друзі та колектив газети «Новини Закарпаття», «Новини Закарпаття» №35 від 29 березня 2016 р.;
16. «Обговорили можливості створення показових полонинських господарств» – Ярослава Рещук, «Зоря Рахівщини» № 25-26 від 2 квітня 2016 р.;
17. «До Євросоюзу – на велодрезин!» – Федір Гамор, «Новини Закарпаття» № 41 від 12 квітня 2016 р.;
18. «Долина Нарцисів: краса з проблемами» – Оксана Штефаньо, «Новини Закарпаття» № 42-43 від 16 квітня 2016 р.;
19. «У Кабміні розглянуть стан виконання актів Президента та Уряду щодо збереження букових пралісів Карпат і сталого розвитку гірських населених пунктів Закарпаття» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» №29-30 від 16 квітня 2016 р.;
20. «Заповідник взяв участь у тур виставці «Україна – подорожі та туризм» – Ярослава Рещук, «Зоря Рахівщини» №29-30 від 16 квітня 2016 р.;
21. «Обговорили перспективи співпраці між прикордонними громадами Рахівщини та повіту Марамуреш» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 33-34 від 30 квітня 2016 р.;
22. «У Карпатському біосферному заповіднику» – Марина Бироваш, Вікторія Бундзяк, «Зоря Рахівщини» № 33-34 від 30 квітня 2016 р.;
23. «Карпатський біосферний заповідник оголошує конкурс на заміщення вакантних посад наукових працівників» – «Зоря Рахівщини» № 33-34 від 30 квітня 2016 р.;

24. «А в Мінприроди говорили про виконання президентських та урядових актів щодо збереження букових пралісів Карпат» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 37-38 від 14 травня 2016 р.;
25. «На зустрічі з міністром вирішували важливі питання» – Микола Рибак, «Зоря Рахівщини» № 37-38 від 14 травня 2016 р.;
26. «Делегація Рахівщини взяла участь у «Гуцульській Мірі» комуни Бистра» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 37-38 від 14 травня 2016 р.;
27. «Малі гідроелектростанції: Рахівщина в небезпеці!» – Е. Губко, Ф. Гамор, Я. Рещук, Ю. Юркуц, І. Савчук, «Зоря Рахівщини» від 21 травня 2016 р.;
28. «Неподалік Форелевого господарства у Костилівці зрубують дерева» – «Зоря Рахівщини» № 41-42 від 28 травня 2016 р.;
29. «Міжнародний науково-практичний семінар в Карпатському біосферному заповіднику» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 43-44 від 4 червня 2016 р.;
30. «Вчилися у німецьких природоохоронців» – Микола Рибак, «Зоря Рахівщини» № 47-48 від 18 червня 2016 р.;
31. «Будапешт хоче допомогти Рахову вирішити проблеми утилізації сміття і не тільки» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 47-48 від 18 червня 2016 р.;
32. «Будапешт хоче допомогти Рахову вирішити проблеми утилізації сміття та відновлення роботи очисних споруд» – Федір Гамор, «Новини Закарпаття» № 73 від 5 липня 2016 р.;
33. «Провідний гуцул з Ясіня» – Микола Волощук, Микола Ткач, «Зоря Рахівщини» № 53-54 від 9 липня 2016 р.;
34. «Відзначили річницю включення старовікових букових лісів Німеччини до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 53-54 від 9 липня 2016 р.;
35. «Поїздки за кордон були продуктивними» – Микола Рибак, «Зоря Рахівщини» № 53-54 від 9 липня 2016 р.;
36. «Проблеми збереження букових пралісів Карпат знову розглядав Кабмін» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 57-58 від 23 липня 2016 р.;
37. «Неоцінена спадщина яку заповідає нам природа» – Василь Угляр, «Дружба» від 25 липня 2016 р.;
38. «Підписано протокол про поглиблення співпраці між повітом Марамуреш та Рахівщиною» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 61-62 від 6 серпня 2016 р.;
39. «Вийшов у світ перший номер наукового природничого щорічника» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 65-66 від 20 серпня 2016 р.;
40. «Валерій Мурга: заповідники Закарпаття розширюватимуться» – прес-служба ЗОУЛМГ, «Новини Закарпаття» № 95-96 від 27 серпня 2016 р.;

41. В одній книзі – «Рахівщини славні імена» – «Голос України» № 171 від 9 вересня 2016 р.;
42. «На науково-практичну конференцію з'їхалося близько 100 учасників з України та близького зарубіжжя» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 71-72 від 10 вересня 2016 р.;
43. «У Центрі Європи – дні відкритих дверей» – Наталія Штайгер, «Зоря Рахівщини» № 73-74 від 17 вересня 2016 р.;
44. «Міністр екології та природних ресурсів і керівник Держлісагенства України вперше відвідали малу Угольку» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 73-74 від 17 вересня 2016 р.;
45. «Рахівщини славні імена» – Анна Грапенюк, «Зоря Рахівщини» № 75-76 від 24 вересня 2016 р.;
46. «Зі швейцарськими партнерами обговорили шляхи поглиблення наукової співпраці» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 79-80 від 8 жовтня 2016 р. ;
47. «Бездоріжжя Тячівщини відлякує туристів» – «Новини Закарпаття» № 115 від 11 жовтня 2016 р.;
48. «Справжній патріот України має бути там, де найважче» – Василь Бойчук, «Зоря Рахівщини» № 81-82 від 15 жовтня 2016 р.;
49. «За підтримки німецького уряду розпочалося впровадження проекту з розвитку природно-заповідного фонду України» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 83-84 від 22 жовтня 2016 р.;
50. «Карпатський біосферний заповідник оголошує конкурс на заміщення вакантної посади наукового працівника завідувача лабораторії лісознавства» – «Зоря Рахівщини» №83-84 від 22 жовтня 2016 р.;
51. «На розвиток нашого природно-заповідного фонду Німеччина виділяє 14 млн. євро» – Федір Гамор, «Голос України» № 205 від 28 жовтня 2016 р.;
52. Презентація «Карбів і скарбів» – Андріана Леле, «Зоря Рахівщини» № 85-86 від 29 жовтня 2016 р.;
53. «Екопросвітники України переймали досвід від американських та словацьких колег» – Вікторія Бундзяк, Іванна Колачук, «Зоря Рахівщини» № 87-88 від 5 листопада 2016 р.;
54. «Представники Рахівщини взяли участь у симпозіумі та відкритті пам'ятника Кобзареві в Сігет Мармацією» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 89-90 від 12 листопада 2016 р.;
55. Микола Рибак: «цікавих задумів багато – вживаємо заходів для їх реалізації» – Василь Бойчук, «Зоря Рахівщини» від 19 листопада 2016 р.;
56. «Банальна заготівля дров виявляє глибину кризи в заповідній зоні» – Василь Нитка, «Голос України» № 230 від 2 грудня 2016 р.;

57. Карпатський біосферний заповідник призупинив заміщення вакантної посади – «Зоря Рахівщини» № 95-96 від 3 грудня 2016 р.;
58. Спростування: вважати недостовірною наступну інформацію, наведену в статті «Одіозний депутат пише неправду і організовує незаконні рубки» – «Зоря Рахівщини» № 95-96 від 3 грудня 2016 р.;
59. «Обговорили актуальні проблеми оздоровлення екологічної ситуації на Закарпатті» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 97-98 від 10 грудня 2016р.;
60. «Співпраця Карпатського біосферного заповідника з місцевими громадами» – Іван Сідун, «Новини Закарпаття» № 142 від 13 грудня 2016 р.
61. «Збережемо лісову красуню» - Наталя Штайгер, «Зоря Рахівщини» від 17 грудня 2016 р.

4. Підвищення кваліфікації працівників установ ПЗФ та сприяння підготовці кадрів у природоохоронній сфері.

4.1. Підвищення кваліфікації працівників установи ПЗФ шляхом навчання на курсах підвищення кваліфікації, у вищих навчальних закладах, участі у семінарах та тренінгах, зустрічах з обміну досвідом тощо.

9-13 жовтня провідний фахівець відділу екологічної освітньо-виховної роботи Колачук І.Ю. взяла участь у курсах підвищення кваліфікації за темою «Інтерпретація природи» на базі Національного дендрологічного парку «Софіївка» (м. Умань, Черкаська обл.). Організаторами виступили ГО «Український екологічний клуб «Зелена Хвиля» у партнерстві з Державною екологічною академією післядипломної освіти та управління. Тренерами на семінарі виступили експерти з Американської Національної Асоціації Інтерпретаторів та Лісової агенції США.

Основною метою заходу визначено підвищення кваліфікації представників установ природно-заповідного фонду (далі ПЗФ) України; знайомство з новими підходами до еколого-просвітньої діяльності; практика екскурсії (інтерпретації природи) та інтерактивні методи роботи з відвідувачами; формування української кагорти інтерпретаторів природи, діяльність якої буде направлено на розвиток майстерності з інтерпретації; залучення українських фахівців до міжнародної спільноти з інтерпретації природної та культурної спадщини.

У програмі курсів підвищення кваліфікації були теоретичні заняття (лекції, презентації), практичні завдання, відпрацювання основних принципів інтерпретації природи, використання ігрових методів на маршруті. Опрацьовані теми: «Концепція та ключові поняття інтерпретації природи», «Методологія інтерпретації природи», «Оцінка ефективності інтерпретації природи». Колачук І.Ю. успішно засвоїла навчальний курс і отримала Свідоцтво про підвищення кваліфікації, видане Міністерством екології та природних ресурсів України та Державною екологічною академією післядипломної освіти та управління.

10-14 жовтня відбувся у с. Злата Ідка Кошицького краю (Словаччина) відбувся навчальний тренінг, у якому взяли участь лісівники, природоохоронці, педагоги з України та Словаччини. Серед десяти українських учасників була начальником відділу екологічної освітньо-виховної роботи КБЗ Бундзяк В.В.

В рамках тренінгу відбувся цикл теоретичних і практичних занять: лекції, знайомства з екологічними та розробками іграми для шкільної молоді, надання першої медичної допомоги в лісі, знайомство з прикладом облаштування лісової навчальної стежки. Загалом курс містив 40 навчальних годин. У фокусі – нова для України «Лісова педагогіка».

Тренінг включав вивчення ігрових форм і методів роботи з учнівською молоддю, створення посібників для дітей та з дітьми, способи співпраці зі ЗМІ, дотримання правил безпеки на маршруті, надання першої медичної допомоги, поведження з «особливими» учасниками туристичної групи та ін. Наприкінці на учасників чекав іспит, що проводився в 2 етапи – складання тестових завдань і проведення виховного заходу з школярами 4-х та 8-х класів однієї з

місцевих шкіл. На навчальній стежці природного резервату «Ясовські дубини» були проведені різноманітні екологічні ігри, які доповнилися цікавою розповіддю місцевого лісника.

Учасники тренінгу отримали сертифікати про засвоєння курсу акредитованої програми «Лісовий гід».

4.2. Організація та проведення в установі ПЗФ навчання, семінарів та зустрічей з обміну досвідом для підвищення кваліфікації працівників Карпатського біосферного заповідника

22 лютого на центральній садибі Карпатського біосферного заповідника детально розглядалися принципи організації науково-дослідної та екоосвітньої роботи, методи проведення санітарних заходів.

У навчальному семінарі взяли участь керівники середньої ланки – начальники одинадцяти природоохоронних науково-дослідних відділень заповідника, завідувачі наукових лабораторій та їх персонал, працівники відділів екологічної освітньо-виховної роботи, науково-дослідної роботи та сталого розвитку. Підґрунтям для навчання стало затвердження Мінекології нової редакції Положення про екологічну освітньо-виховну роботу установ природно-заповідного фонду та Положення про наукову та науково-технічну діяльність природних і біосферних заповідників та національних природних парків. Дослідницька та просвітницька робота заповідника розглядалася під призмою українського законодавства та міжнародних нормативних документів, що регламентують діяльність установи як біосферного резервату світової мережі МАБ ЮНЕСКО.

Друга частина семінару була присвячена методичним рекомендаціям щодо проведення санітарно-оздоровчих заходів в межах зон антропогенних ландшафтів та буферної.

10 листопада на центральній садибі Карпатського біосферного заповідника відбувся тренінг з екологічної освіти. Захід проведений задля широкого впровадження нових форм та методів еколого-освітньої роботи та екскурсійної діяльності в природному середовищі. Такий досвід екопросвітники установи, які й виступили організаторами тренінгу, отримали на курсах підвищення кваліфікації за темою «Організація екскурсійної діяльності на територіях установ ПЗФ за методикою «Інтерпретація природи» (Умань, 9-13.10 2016 р.) та під час тренінгу за програмою «Лісові гід» (с. Злата Ідка, Словаччина, 10-14.10.2016 р.). Основні акценти заходу знайомили з основними положеннями «Інтерпретації природи» та «Лісової педагогіки». Обидві методики містять інноваційні елементи щодо роботи з відвідувачами, особливо з туристичними та дитячими групами. Програма включала подання теоретичної інформації та практичні завдання – інсценування роботи з відвідувачами заповідної території, екологічні ігри. Загалом було розглянуто 10 змодельованих ситуацій та 10 екологічних ігор.

Учасниками стали екопросвітники, наукові співробітники, начальники природоохоронних науково-дослідних відділень Карпатського біосферного

заповідника та педагоги загальноосвітніх шкіл м. Рахова та с. Кваси, загалом 25 осіб. Тренерами виступили 2 працівники відділу екологічно-виховної роботи Карпатського біосферного заповідника та вчитель біології ЗОШ №1 м. Рахова Турок О.С., яка також пройшла курси з підготовки «Лісових гідів».

21 жовтня 2016 року в залі засідань адміністрації заповідника відбулася перша виробнича нарада з лісовпорядкування природних комплексів Карпатського біосферного заповідника під головуванням директора М.П. Рибак. В роботі наради взяли участь представники Українського державного проектного лісовпорядного об'єднання (далі ВО «Укрдержліспроєкт»), зокрема начальник експедиції С.І. Гайчук, начальник ВТВ М.М. Рековець, начальник партії М.М. Пашко та інженери-таксатори. Зі сторони заповідника були присутні заступник директора Ф.Д. Гамор, начальники відділів, наукових лабораторій та природоохоронних науково-дослідних відділень.

Заслухали доповідь начальника Комплексної лісовпорядної експедиції ВО «Укрдержліспроєкт» С.І. Гайчука та заступника начальника відділу державної охорони ПЗФ В.М. Щерби. Потім відбулося обговорення доповідей та виступи присутніх на нараді. Особливої уваги надано роботі з визначення в натурі та на картографічних матеріалах об'єкта Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини».

Узгоджений протокол першої виробничої наради з лісовпорядкування було погоджено на засіданні бюро Науково-технічної ради заповідника.

4.3. Проведення наукової та виробничої практики студентів та аспірантів професійно-технічних та вищих навчальних закладів на базі установи ПЗФ.

Впродовж року на території Карпатського біосферного заповідника практику проходили студенти природничих – біологічного, географічного, лісознавчого, екологічного – профілів та туристичних спеціальностей.

17 березня проведено семінарське заняття, екскурсія в Музей екології гір та географічний центр Європи для 37 студентів Закарпатського лісотехнічного коледжу Державного вищого навчального закладу "Національний лісотехнічний університет України".

Наприкінці травня вже 11-й рік поспіль проходили практику студенти німецького університету сталого розвитку (м. Еберсвальде). Для студентів була організована експедиційні поїздки у високогір'я Чорногірського та Свидовецького хребтів, Марамороського кристалічного масиву, населені пункти гірської Рахівщини.

Національний університет «Києво-Могилянська Академія» традиційно у липні проходили 3-тижневу практику в Кузій-Трибушанському, Угольському, Чорногірському масивах.

Загалом впродовж року на території заповідника пройшли практику понад 340 студентів Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Харківського національного університету, Запорізького національного університету, Житомирського національного агроєкономічного університету,

Харківського національного університету радіоелектроніки, Київського національного університету будівництва і архітектури, Східноєвропейського слов'янського університету, Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка, Хмельницького національного університету, Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича та Львівського національного медичного університету ім. Д. Галицького, Івано-Франківського технікуму ресторанного сервісу і туризму, Новочорторійського державного аграрного технікуму.

Виробничу практику на базі Карпатського біосферного заповідника впродовж року пройшли 6 студентів:

Бочкор Ярослав Ярославович, студент V курсу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Інституту природничих наук напрямку підготовки «Лісове господарство» з 01 лютого по 01 березня 2016 року;

Волошин Олеся Василівна студентка IV курсу Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ, по спеціальності «Менеджмент туристичного бізнесу» з 25 квітня 2016 року по 04 червня 2016 року;

Йонаш Олександр Іванович, студент IV курсу Закарпатського лісотехнічного коледжу по спеціальності «Експлуатація та ремонт обладнання лісового комплексу» з 16 травня по 10 червня 2016 року;

Кузьмович Михайло Михайлович учень державного професійно-технічного навчального закладу Червоненське ВПУ, по професії «електрогазоварник, коваль ручного кування» з 24 листопада 2016 року по 28 грудня 2016 року та з 12 січня 2017 року по 22 лютого 2017 року;

Полях Вікторія Вікторівна та Рошинець Вікторія Юріївна, студенти IV курсу Закарпатського лісотехнічного коледжу зі спеціальності «Прикладна екологія» з 22 лютого 2016 року по 04 березня 2016 року.

5. Джерела та напрями фінансування екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ.

За пунктом 1 «Організація та проведення еколого-освітніх заходів» використано 1050 грн. для проведення акції «Година Землі». Кошти за цим пунктом були заплановані на II квартал поточного року. Зокрема, були закуплені неонові браслети і неонові палички жовтого та блакитного кольорів. Заповідник спільно з Рахівською міською радою (яка розділила фінансові витрати із заповідником і закупила матеріали зі свого бюджету) виступили офіційними локальними організаторами «Години Землі 2016» у Рахові. Екопросвітницькі промови організаторів перемежовувались виступами дитячих колективів Рахівського районного будинку дитячої та юнацької творчості, світловими діями – запуском китайських ліхтариків, викладенням символу акції «60+» зі свічок. В рамках акції також був проведений конкурс екоплакатів і нагородження переможців, по місту розклеєні оголошення, наклеєний білборд. Екопросвітниками КБЗ також були залучені до акції 2 заклади громадського харчування.

За пунктом 2 «Видання екопросвітницької літератури» заплановані кошти використано на видання чергових номерів (№№1, 2, 3, 4-2016) регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника». Для видання газети № 5 і №6 використано 3933,32 грн. за пунктом 2 «Підготовка та видання наукових збірників та праць». Заплановані кошти використано для видання буклету «Дивосвіт Долини нарцисів» та листівок, а також для виготовлення банерів, інформаційних поверхонь та інтерактивних макетів для оформлення екологічної стежки в Долині нарцисів. виготовлення трьох видів магнітів (акриловий, двошаровий та вініловий) в рамках підготовки сувенірної продукції до туристичного сезону в ПНДВ «Долина нарцисів». У IV кварталі кошти використано для оформлення методичного куточку у підшефній загальноосвітній школі №1 м. Рахова, для заміни інформаційних поверхонь у Кевелівському ПНДВ (6648 грн.) та видання календариків кишенькового формату на 2017-й рік. (600 грн.)

За пунктом 5 «Утримання музеїв, інформаційно- та екологоосвітніх центрів, тощо» було заплановано 3000 грн., використано 2856 грн. а саме

1326 грн для заміни білборда біля Музею екології гір (на автошляху Мукачєво-Рогатин) – з метою реклами та приваблення відвідувачів. Також в рамках відзначення Дня працівника природно-заповідної справи виготовлено 2 банери – для залу засідань та для зовнішнього розміщення з боку автодороги.

Для розміщення агітаційного білборда щодо проведення акції «Година Землі» залучено кошти (450 грн.) з інших джерел – бюджету Рахівської міської ради.

Для отримання коштів з інших, небюджетних, джерел подавалися запити на фінансування заходів в рамках Фінансування у звітному році не отримано.

6. Інформація про надані платні послуги, пов'язані з організацією та проведенням освітньо-виховних і природоохоронних заходів

Платні послуги в Карпатському біосферному заповіднику надаються на підставі Закону України від 21.01.94 року N 3853-ХІІ “Про природно-заповідний фонд України”, керуючись Податковим кодексом України від 2 грудня 2010 року № 2755–VI (із внесеними змінами), Законом України від 28.12.2014, № 80-VIII “Про державний бюджет України на 2015 рік”(із змінами), Законом України “Про оплату праці” від 24.03.95 року N 108/95-ВР, Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду України” від 28.12.2000р. №1913 (із змінами внесеними Постановою КМУ від 02.06.03 № 827); “Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України”, наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 16.03.2015 року № 80 “Про додаткові заходи щодо збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду”, “Положенням про Карпатський біосферний заповідник” затвердженим наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 23.09.2011 року № 336 та з метою забезпечення виконання плану надходжень коштів до спеціального фонду. В установі видано Наказ «Про надання платних рекреаційних послуг Карпатським біосферним заповідником в 2016 році».

Послуги, пов'язані із забезпеченням провадження рекреаційної діяльності на території Карпатського біосферного заповідника: принесли в бюджет заповідника 488,03 тис. грн.

Надходження коштів за відвідування в природоохоронних науково-дослідних відділеннях станом на 01.12.2016 р.

№ п/п	ПНД відділення	Сума, грн.
1.	Трибушанське	6182
2.	Богдан-Петроське	11210
3.	Чорногірське	28081
4.	Угольське	8015
5.	Широколужанське	–
6.	Марамороське	240
7.	Кісвянське	1515
8.	Кевелівське	11195
9.	Рахів-Берлебаське	2390
10.	Петрос-Говерлянське	152067
11.	«Долина нарцисів»	267135
	Загалом	488030

Найбільше коштів надійшло від надання рекреаційних послуг в ПНДВ «Долина нарцисів» та Петрос-Говерлянському, де проходить маршрут на Говерлу. Послуги, пов'язані із забезпеченням провадження рекреаційної діяльності при відвідуванні музеїв, еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів.

Плата встановлена за відвідування всіх центрів, однак, більшість з них відвідується групами школярів під час Днів відкритих дверей, студентами під час практик. «Музей нарцису» переважно відвідується в період цвітіння Долини нарцисів. У цей період окрема плата за екскурсію в «Музей нарцису» не збирається, а входить до вартості вхідного квитка до масиву. Інформаційно-туристичний центр «Карпатська форель» знаходиться на території демонстраційного форелевого господарства і оплата його огляду також входить до вартості вхідного квитка до форелевого господарства. Відвідування інформаційно-туристичних центрів не мають значного економічного ефекту для життя установи.

Надходження коштів за відвідування еколого-освітніх центрів

Назва центру еколого-освітнього центру	Сума, грн.
Музей екології гір	64573,0
Центр Європи	10049,0
Музей нарцису	Плата входить у відвідування масиву і зазначена у сумі від рекреаційних надходжень
Загалом	74622,0

Від реалізації рекламно-видавничої продукції відвідувачам КБЗ надійшло 17446 грн., у т.ч. в Долині нарцисів 3435 грн., в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» - 13993 грн.

Надходження коштів за друковану продукцію в природоохоронних науково-дослідних відділеннях

№ п/п	ПНД відділення	Сума, грн.
1.	Трибушанське	–
2.	Богдан-Петроське	2165
3.	Чорногірське	2445
4.	Угольське	–
5.	Широколужанське	–
6.	Марамороське	–
7.	Кісвянське	–
8.	Кевелівське	–
9.	Рахів-Берлебаське	–
10.	Петрос-Говерлянське	357
11.	«Долина нарцисів»	3435
	Загалом впродовж року	8402

Розміщення, проживання туристів відпочиваючих в кімнатах для відпочинку заповідника принесла в бюджет заповідника 16660 грн., у т.ч. у Долині нарцисів – 6720 грн., на центральній садибі заповідника – 9940 грн. Весільні фотографування на центральній садибі заповідника надали до спецфонду 1080 грн.

7. Пропозиції щодо вдосконалення екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

Короткі підсумки екологічної освітньо-виховної роботи за 2016 рік і пропозиції щодо вдосконалення екоосвітньої роботи

Впродовж 2016 р. здійснювались роботи на виконання затвердженого Плану екологічної освітньо-виховної роботи Карпатського біосферного заповідника на поточний рік.

Основними підрозділами, які організовують і впроваджують екопросвіту та ековиховання є відділ екологічної освітньо-виховної роботи та Музей екології гір, однак, працівники багатьох підрозділів (наукових лабораторій, ПНДВ, відділу СДО та ін.) залученні до виконання цього важливого завдання. Впродовж року у штатній структурі еколого-освітніх підрозділів відбулися зміни: редакцію журналу «Зелені Карпати» виведено зі складу відділу екологічної освітньо-виховної роботи, створено редакційно-видавничий підрозділ наукових та науково-популярних видань, перед яким поставлено більш широкі завдання.

Основними фокусним групами при проведенні екологічної освітньо-виховної роботи були діти (вихованці дитячих садочків і школярі), студенти, місцеві громади, туристи.

Загалом впродовж року проведено 33 екологічні акції, в яких взяли участь не менше 3-х тисяч школярів у Рахівському, Тячівському та Хустському районах Закарпаття. Проведено 25 суботників, в яких взяли участь всі працівники КБЗ і значна частина яких була спрямована на очищення берегів рік Тиси, Лужанки, Угольки, Кісьви та потоків, а також високогір'я Карпат від туристичного сміття. Прочитано понад 60 лекцій, проведено понад 30 екологічних уроків та занять, 24 майстер-класи та ін.

Організована теренова гра-квест до Всесвітнього дня Землі. Проведено понад 20 тематичних екскурсій (у т.ч. в період цвітіння білоцвіту весняного (березень) та нарцису вузьколистого (травень) в Долині нарцисів, в Угольській пралісі, високогір'я Черногірського масиву та дендропарком). Для педагогів Рахівщини організовано конкурс «Кращий екологічний урок». До Всесвітнього дня захисту навколишнього природного середовища проведено масові еколого-освітні заходи День води, День флори, День ентомолога, День орнітолога та День лісу.

З учнівською молоддю також проводилися заняття в рамках гурткової програми: «Юні екологи» на базі Рахівського районного будинку дитячої та юнацької творчості; Клуб «Юні лісові рейнджери» на базі ЗОШ I-III ст. №1 м. Рахова.

У серпні проведено табір «Полонинське літо» для членів гуртка «Географічне краєзнавство», що діє на базі Рахівської ЗОШ I-III ст. №2

У 2-х підшефних загальноосвітніх школах оформлено методичні куточки про заповідник (виготовлено 7 інформаційних стендів).

Забезпечено програму практик для понад 340 студентів з 12 вишів України та 2-х технікумів. 11-й рік поспіль проходили практику студенти німецького університету сталого розвитку (м. Еберсвальде).

Карпатський біосферний заповідник виступив співорганізатором 2-х фестивалів “Берлибаський банош” – спільно з Костилівською СР та “Золотий нарцис” – спільно із ЗОЕНЦ, а також веломарафону «Стежками опришків». Роботу установи представлено на Міжнародному екологічному форумі та Міжнародній туристичній виставці UITT – 2016 «Україна – подорожі та туризм».

Еколого-освітні та інформаційно-туристичні центри впродовж року відвідало:

Музей екології гір – 3911 осіб,

Еколого-освітній центр «Центр Європи» - 2282 відвідувачів.

В еколого-освітніх центрах Музей екології гір та історії природокористування, «Центр Європи», «Музей нарцису» та інформаційно-туристичних «Кевелів», «Карпатська форель», «Високогір'я Карпат» та «Букові праліси – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО» проведені Дні відкритих дверей у Міжнародний день Музеїв (18 травня), Всесвітнього дня захисту навколишнього природного середовища (5 червня), Дня працівника природно-заповідної справи (7 липня), Всесвітнього дня туризму (27 вересня) та Дів європейської спадщини (26-27 вересня).

Фототека заповідника впродовж року поповнилася на майже 5 тисяч знімків. Бібліотечний фонд поповнився на 50 примірників українських видань та 30 іноземних.

У друкованих ЗМІ районного, регіонального та всеукраїнського рівня видано 64 публікації, вийшло сюжетів на телебаченні 7, радіо-інтерв'ю - 6.

Регулярно поновлювався веб-сайт установи (64 публікації), сторінки у соціальній мережі Фейсбук (близько 120).

Здійснено випуск 6-ти номерів регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника» та видано буклет «Дивосвіт Долини нарцисів», листівки, банери, та інтерактивні макети для оформлення екологічної стежки в «Долині нарцисів». Підготовлено до друку черговий номер всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати».

Замінено біллборд біля Музею екології гір (на автошляху Мукачєво-Рогатин) – з метою реклами та приваблення відвідувачів. Також в рамках відзначення Дня працівника природно-заповідної справи виготовлено 2 банери – для залу засідань та для зовнішнього розміщення з боку автодороги.

Оформлена екологічна стежка в Долині нарцисів: встановлено 2 інтерактивні макети «Хто ховається в траві?» і «Літаючі квіти»; 3 інформаційні стенди «Квітка поезій і легенд», «Навіщо гідрологічний шлюз Долині нарцисів?», «Кіресі – вірний сателіт Хустського замку»; проведено заміну художньо-інформаційного панно; виготовлено 2 фото-банери. Для Кевелівського ПНДВ виготовлено 6 інформаційних стендів.

З метою підвищення кваліфікації екопросвітники установи взяли участь у 2-х семінарах тренінгах (у т.ч. 1 - міжнародний). Для працівників структурних підрозділів КБЗ та педагогів на центральній садибі КБЗ працівниками відділу екологічної освітньо-виховної роботи проведено також 2 семінари-тренінги.

Екологічна освітньо-виховна робота проводилася відповідно до Плану еколого-освітньої діяльності Карпатського біосферного заповідника на поточний рік. Більшість запланованих позицій виконана. Невиконаними залишилися позиції, які планувалося здійснювати за рахунок надходження спонсорських коштів. Кошти за поданими запитами не надійшли, тож відсутність фінансування не дозволило виконати декілька заходів, серед яких інформаційне наповнення двох екотуристичних маршрутів в букових пралісах Угольки, мобільна фотовиставка «Природа Карпат». Не проведено також ряд робіт, на які очікувалось отримати бюджетне фінансування. Зокрема, не проведена заміна великоформатних щитів у географічному центрі Європи, у високогір'ї Чорногірського хребта (ур. Перемичка під Говерлою), не завершена заміна інформаційних щитів у природоохоронних науково-дослідних відділеннях: виготовлені щити для Кевелівського ПНДВ, однак не створені для Богдан-Петроського та Марамороського. Хоча цей напрямок був зазначений як пріоритетний на 2016 рік.

На окрему увагу заслуговує невиконання позиції плану, що стосується проведення волонтерського табору на базі ПНДВ «Долина нарцисів» в розпал туристичного сезону. Як з'ясувалося, у цей період виконання додаткових завдань є практично неможливим у зв'язку із браком ресурсів – штатних (для планування та координації дій волонтерів), інфраструктурних (для розміщення). Хоча, активна робота з потенційними волонтерами дозволила б установі вирішувати ті завдання, на які не вистачає власних сил та уваги: патрулювання, роз'яснювальна робота тощо. Для системної організації волонтерства – проведення таборів різної тривалості – одночасно з інформаційною роботою також необхідно спрямувати зусилля на покращення матеріально-технічної бази і вдосконалення наявної інфраструктури. Зокрема, варто придбати туристичні намети, спальні мішки, облаштувати літні і стаціонарні душові, вдосконалити місця для набору води і приготування їжі. Покращення рекреаційної інфраструктури для проведення таборів, придбання базового туристичного спорядження дозволить використати цю базу і для організації літніх екологічних таборів для школярів і студентства. В останні 3 роки не проводиться Всеукраїнський екологічний наметовий табір-експедиція «Ойкос» у зв'язку із загальними негативними економічними чинниками в державі. Створення необхідної бази дозволить не тільки відродити «Ойкос», але й започаткувати нові екологічні табори різної тривалості, для різних фокусних груп тощо.

Найбільш актуальним завданням щодо вдосконалення інформаційної діяльності є створення нового сайту установи. Вже кілька років поспіль це питання не втрачає актуальності.

У подальшому варто також посилити наступні напрямки: видання рекламно-видавничої продукції. Особливої уваги слід надати виданню

інформаційних друкованих матеріалів (буклетів, листівок тощо) для популяризації об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Долини нарцисів. Так, виготовлення мінімального набору сувенірної продукції (3 види магнітів, екологічна гра) для Долини нарцисів суттєво підняли надходження коштів у бюджет установи за реалізацію друкованої продукції (3435 грн. у 2016 р. проти 630 грн. у 2015 р.)

В цілому еколого-освітня робота охоплювала всі найважливіші напрямки: співпраця зі ЗМІ, присутність в електронному просторі, виготовлення власної видавничої продукції, у т.ч. і періодики, робота з шкільною та студентською молоддю, проведення масових екологічних освітньо-виховних заходів, організація екологічних акцій. Проте, кожен з цих напрямків можна і слід розвивати з метою підвищення їх ефективності.

Однак, враховуючи широкий спектр завдань, які сьогодні ставить перед установами природно-заповідного фонду, є необхідність у введенні додаткової одиниці до штату еколого-освітнього підрозділу, а також у посиленні роботи з підвищення кваліфікації кадрів. Ще однією необхідною складовою успішного впровадження екологічної освітньо-виховної роботи установи є посилення матеріально-технічної бази – насамперед комп'ютерною технікою (у відділі відсутній сучасний комп'ютер, який дозволяє якісно здійснювати макетування друкованих матеріалів, стендів, сувенірної продукції). Варто також більш ретельно підходити до планування та розподілу коштів, у першу чергу бюджетних.

Найбільш вдалим кроком у екологічній освітньо-виховній роботі 2016 року слід вважати:

- масштабне проведення акції «Година Землі» із залученням підприємців, міської ради, широкого кола освітніх установ;
- облаштування екологічної стежки в Долині нарцисів;
- налагодження більш тісної співпраці із громадськістю Хустщини (участь у засіданні громадської ради, об'єднання зусиль із органами місцевого самоврядування щодо підготовки Долини нарцисів до туристичного сезону);
- конкурс «кращий екологічний урок» для педагогів і проведення підсумкової тематичної екскурсії в Угольські праліси;
- започаткування широкого використання ігрових та інтерпретаційних методів у проведенні просвітницької та екскурсійної роботи;
- часткова реконструкція експозиції Музею екології гір;
- продовження оформлення методичних кутків у підшефних загальноосвітніх школах.

Начальник відділу
екологічної освітньо-виховної роботи

Бундзяк В.В.

«Погоджено»

Заступник директора
«26» 12.2016 р.

Гамор Ф.Д.